

Názory studentů sociální pedagogiky na sociální solidaritu mezi generacemi

Monika Gerhardtová

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Monika Gerhardtová**

Osobní číslo: **H13028**

Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Názory studentů sociální pedagogiky na sociální solidaritu mezi generacemi**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální solidarity, problematiky mezigeneračních vztahů a rodinné soudržnosti.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

JEŘÁBEK, Hynek. Mezigenerační solidarita v péči o seniory. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013, 316 s. ISBN 978-80-7419-117-6.

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. Sociální politika. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 542 s. ISBN 978-80-7357-585-4.

LIKKI, Tiina a Christian STAERKLÉ. A Typology of Ideological Attitudes Towards Social Solidarity and Social Control. Journal of Community Online. 2014, 24(5): 406-421 [cit. 2015-09-22]. DOI: 10.1002/casp.2181. ISSN 10529284. Dostupné z: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&sid=a2e03e83-c1be-400a-be9f-c587f3293b49%40sessionmgr4005&hid=4107>.

MOŽNÝ, Ivo a kol. Mezigenerační solidarita: výzkumná zpráva z mezinárodního srovnávacího výzkumu "Hodnota dětí a mezigenerační solidarita". Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2004. 138, ix s. ISBN 80-239-4279-4.

ŠVARŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Anna Petr Šafránková, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

9. prosince 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2016

Ve Zlíně dne 9. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 10.2.2016

er

..... Gebauer J

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá názory studentů sociální pedagogiky na sociální solidaritu mezi generacemi. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zaměřuje na koncepty sociální solidarity v České Republice a ve vybraných zemích. Rozebírá také druhy sociální solidarity a péči jako aspekt sociální solidarity. Druhá kapitola pojednává o mezigeneračních vztazích. Vymezuje tradičním a moderní pojetí mezigeneračních vztahů. Součástí druhé kapitoly je mezigenerační učení a mezigenerační konflikty. Poslední kapitola se zabývá rodinnou soudržností a druhy solidarity v rodině. V praktické části je použit kvantitativní výzkum. Cílem praktické části je zjistit názory respondentů na sociální solidaritu mezi generacemi.

Klíčová slova: Sociální solidarita, Mezigenerační vztahy, Generace.

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the opinions of the students of Social Pedagogy towards the social solidarity between generations. The theoretical part is divided into three chapters. The first chapter focuses on the concept of social solidarity in the Czech Republic and in some chosen countries. It also analyses the types of social solidarity and examines the care as an aspect of social solidarity. The second chapter deals with the intergenerational relationships. It defines the traditional and modern interpretation of intergenerational relationships. Moreover, it includes the intergenerational learning as well as the intergenerational conflicts. Last chapter discusses the family cohesiveness and the types of solidarity in a family. In the practical part of this thesis the quantitative research is applied. The aim of the practical part is to recognize the respondents' opinions on social solidarity between generations.

Keywords: Social solidarity, Intergenerational relationships, Generation.

Děkuji Mgr. Anně Petr Šafránkové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost, cenné rady, připomínky, které mi poskytla při zpracování této bakalářské práce. Také děkuji všem respondentům, kteří strávili svůj čas vyplňováním dotazníků. A samozřejmě bych chtěla poděkovat své rodině a nejbližším přátelům, kteří mě podporovali během celého mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 KONCEPTY SOCIÁLNÍ SOLIDARITY	12
1.1 VYBRANÉ VÝZKUMY NA POLI SOCIÁLNÍ SOLIDARITY V ZAHRANIČÍ.....	13
1.1.1 Vztah sociální solidarity se sociální pedagogikou	15
1.2 DRUHY SOCIÁLNÍ SOLIDARITY.....	16
1.2.1 Mechanická a organická solidarita.....	18
1.2.2 Fáze přijetí péče a adaptace na péči	19
1.3 PÉČE JAKO ASPEKT SOCIÁLNÍ SOLIDARITY.....	22
1.3.1 Modely péče o starší členy rodiny	23
2 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	26
2.1 MODERNÍ A TRADIČNÍ POJETÍ MEZIGENERAČNÍCH VZTAHŮ	28
2.2 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY V ZAHRANIČÍ.....	29
2.3 MEZIGENERAČNÍ UČENÍ V RODINĚ.....	32
2.4 MEZIGENERAČNÍ KONFLIKTY	35
3 RODINNÁ SOUDRŽNOST	38
3.1 JEDNOTLIVÉ DRUHY RODINNÉ SOLIDARITY	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	43
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	44
4.1 OPERACIONALIZACE KLÍČOVÝCH KONCEPTŮ VÝZKUMU.....	44
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A CÍLE	45
4.3 TECHNIKA SBĚRU DAT A METODY ANALÝZY DAT	46
5 ANALÝZA DAT	47
6 INTERPRETACE DAT	58
7 DOPORUČENÍ	61
ZÁVĚR	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
SEZNAM OBRÁZKŮ	69
SEZNAM TABULEK	70
SEZNAM GRAFŮ	71
SEZNAM PŘÍLOH	72

ÚVOD

Sociální solidarita, vyjádřena hodnotou podpory, soudržnosti a odpovědnosti, byla, je a bude nedílnou součástí mnoha tradičních kultur a společností. V dnešní době opět nabývá téma sociální solidarity na významu. Současná společnost si prošla četnými změnami. Jednalo se o změny politické, ekonomické, kulturní a sociální. Tyto změny se projevily ve fungování rodinných a partnerských vztahů. V dřívější době byla společnost přesvědčena, že povinností rodiny je postarat se o své starší nebo nemocné členy. Hodnota sociální solidarity byla vysoká. Z aktuálních výzkumů vyplývá, že i v současné společnosti lidé považují hodnotu sociální solidarity za velmi významnou. Skutečnost je ale odlišná. Procento rodin, které se starají o své členy v domácím prostředí, není velké. A hodnota sociální solidarity tak vstupuje do popředí a diskutuje se, v jaké míře je v současné společnosti rozšířena.

Jednou z velkých změn, které se projeví ve vztahu k sociální solidaritě, je stárnutí populace. Někteří odborníci o této změně hovoří jako o nejvýznamnější v celé lidské historii. Existují odhady, že v příštích čtyřiceti až padesáti letech se podíl občanů starších 65 let zdvojnásobí, anebo budou tvořit skoro polovinu žijících obyvatel. A právě v tomto momentu nabývá sociální solidarita na rozměrech, protože zhruba každý třetí nebo čtvrtý senior bude potřebovat nějakou formu pomoci. Otázka, kterou si jako společnost musíme položit, zní: Kdo se o tyto občany postará? Stát nebo rodina?

Této pomoci se však seniorovi nejspíše primárně od rodiny nedostane. Jedním ze znaků současné rodiny je oslabování mezigeneračních vztahů. Mizí mezigenerační soužití, rodiny žijí odděleně, často ve velké vzdálenosti od sebe nebo v zahraničí. V jedné domácnosti tak vedle sebe žijí pouze děti a rodiče. Děti se nemají možnost učit od starší generace, nechápou její potřeby a nároky, což nám také může do budoucna ztížit předání hodnoty sociální solidarity mezi generacemi. Každá generace vyznává nebo vyznávala odlišné hodnoty a postoje. I proto může docházet ke konfliktům mezi generacemi, které pramení z předsudků a stereotypů.

Sociální solidarita je nezbytná v každé lidské společnosti. Nepůsobí na členy společnosti pouze hodnotami podpory, odpovědnosti a soudržnosti. Dotýká se také mravního vývoje společnosti, který podporuje společenské normy a prosociální chování. Každá lidská bytost je závislá na soužití ve společnosti, kterou si sama vytváří. Tato společnost po-

skytuje jedinci i určitý prospěch. Sociální solidaritu také můžeme chápat jako určité porozumění ostatní lidem a vzájemnou odpovědnost nejen za sebe, ale i za druhé.

Sociální pedagogika je věda, která reaguje na aktuální změny ve společnosti. Jednou z takových změn je i zmiňované stárnutí populace nebo proměna mezigeneračních vztahů. Studenti sociální pedagogiky by měli být orientovaní na pomoc druhým a společnosti, proto byly vybráni i jako respondenti. Cílem bakalářské práce je zjistit názory studentů sociální pedagogiky na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně na sociální solidaritu mezi generacemi. Chceme se dozvědět, jaká forma solidarity se objevuje v jejich rodině a jaké mají názory na institucionální a domácí péči. Co si myslí o státní péči, a jaké jsou jejich názory na sdílení hodnot a postojů mezi generacemi. Budeme se snažit určit, zda existuje souvislost mezi mírou setkávání respondentů s jejich prarodiči a vzájemnými vztahy.

Bakalářská práce je členěna na teoretickou a empirickou část. Teoretická část se zabývá vymezením sociální solidarity, mezigeneračními vztahy a rodinnou soudržností. Empirická část obsahuje kvantitativní výzkum, který byl proveden dotazníkovým šetřením v prezenční formě studia na oboru sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Výsledky šetření jsou analyzovány a doplněny o interpretaci zjištěných dat.

Sociální solidaritou se zabývají mnozí čeští, tak zahraniční autoři. V České republice se jedná o V. Krebse, I. Možného, H. Jeřábka, M. Rabušicovou a M. Kafkovou. V České republice proběhl výzkum mezigenerační solidarity, který byl součástí srovnávacího mezinárodního výzkumu „Hodnota dětí a mezigenerační solidarita“. Podílel se na něm I. Možný. V zahraničí se touto problematikou zabývá například V. L. Bengtson, T. Likki, CH. Staerklé, H. Rusu a K. Lenaerts.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 KONCEPTY SOCIÁLNÍ SOLIDARITY

Sociální solidarita funguje ve společnosti jako výraz vzájemné podpory a pospolitosti. Charakteristickými znaky pro sociální solidaritu jsou lidské porozumění, soudržnost, prevence sociálních konfliktů, ale také odpovědnost. „Sociální solidarita souvisí především s utvářením a rozdělováním životních podmínek a prostředků jedinců a sociálních skupin (zejména rodin) v zájmu naplňování idejí sociální spravedlnosti“ (Krebs, 2010, s. 32). Ve společnosti jsou lidé do jisté míry odkázáni na druhé. Tato skutečnost zaručuje, že společnost může fungovat jako jeden celek.

Z této charakteristiky je patrné, že sociální solidarita odkazuje k vzájemné a kolektivní odpovědnosti mezi jednotlivci ve skupině a dovoluje se jim tak starat o zranitelnější členy společnosti, jako jsou senioři a nemocní. Děje se tak prostřednictvím různých programů na podporu zajištění základních potřeb, které jsou vytvářeny sociálním státem. *Welfare state* neboli sociální stát obsahuje prvky sociální solidarity. V sociálním státě nespadá odpovědnost za životní podmínky jedinců pouze do oblasti rodiny, ale také do činnosti samotného státu, který se snaží zajistit ochranu jednotlivce v případě, že se dostane do neočekávané a nepříznivé situace a zajistit mu tak určitý minimální standart k důstojnému životu. Poskytujeme tak část svého majetku a financí těm, kteří právě strádají (Likki, Staerklé, 2014, s. 407).

Podle Krebse (2010, s. 32) je sociální solidarita výrazem toho, že na světě nejsme sami pro sebe, ale současně i pro druhé. K tomu se váže určitá odpovědnost jedince, která se pomalu ze společnosti vytrácí. Proto je důležité, aby se i nadále v budoucnu rozvíjela sociální soudržnost a solidarita ve společnosti prostřednictvím rodiny, vzdělávání, dále také díky aktivitám církve, charity či obce. Solidarita by pak nenáležela pouze na straně státu, ale i na rodině. Krebs (2010, s. 484) uvádí, že kromě toho je v takových rodinách, obcích a jiných komunitách mnohem hlouběji zakořeněn požadavek vzájemné užitečnosti a prospěšnosti, který členy pospolitosti sbližuje, spojuje a činí je odpovědnějšími a méně závislými na státu. A pokud se nám pomocí sociální soudržnosti a solidarity podaří zajistit důstojné podmínky pro všechny členy společnosti, přispějeme tak i prevenci sociálního napětí a konfliktů

Cít pro vzájemné porozumění a podporu ostatních by měl být jednotlivci nějakým způsobem předán. A to především v rodině nebo prostřednictvím škol. V západních společnostech se v průběhu vzdělávání ucelují hodnoty a normy jednotlivce. Nejvíce se působí na

osvojení hodnoty rovnocennosti. Vzdělávání a informace, které získáme ve školách, by měly mít rozhodující vliv na to, jak si tuto hodnotu rozvineme a budeme se tak následně bránit proti nevyrovnané, omezující politice (Likki, Staerklé, 2014, s. 409).

Sociální solidaritu také můžeme chápat jako důležitý impulz vývoje a pokroku lidstva. Nehovoříme zde pouze o materiálním vývoji, ale také o duchovním a mravním. Morálně, sociální solidarita čerpá pouze z existence běžné identity, která je však ovlivňována skrze sdílení sociální a kulturní zkušenosti a sociální a politické hranice. I proto je i možné sociální solidaritu spojit se sociální kontrolou, která slouží jako kolektivní mechanismus k dodržování společenských norem (Likki, Staerklé, 2014, s. 410).

Tomáš Garrigue Masaryk (1932, s. 800) vymezil solidaritu jako etický příkaz, neboť člověk je dlužníkem společnosti, a zříká-li se svých práv, privilegií, ve shodě s ideou solidarity, je to jen splácení dluhu za prospěch, který skýtá společnost jednotlivci, rovněž jako dluh generacím minulým, jejichž statky nakupené pílí jsou mu k dispozici, a povinností všech lidí je solidárně pracovat na rozhojnění tohoto bohatství.

V této kapitole je vymezena solidarita z různých hledisek. V souhrnu lze říci, že solidarita odkazuje k vzájemné soudržnosti, podpoře, prevenci sociálního napětí a konfliktů a neposlední řadě i k odpovědnosti. Je zřejmé, že sociální solidarita je nutná pro členy společnosti a je potřeba ji rozvíjet. Následující kapitola ukáže, jak na sociální solidaritu nahlíží zahraniční odborníci.

1.1 Vybrané výzkumy na poli sociální solidarity v zahraničí

Výzkumy v oblasti sociální solidarity nejsou pro odbornou veřejnost nijak velkou neznámou. Od druhé poloviny dvacátého století se na sociální solidaritu pohlíželo jako na samostatný aspekt a hlavní pozornost ve výzkumech byla soustředěna speciálně na solidaritu ve vztazích určitých skupin.

Například v Rusku se také k sociální solidaritě vyjadřovali odborníci v průběhu minulého století. Myšlenka, která se váže k sociální solidaritě, je ta, že vědomí lidského zájmu se zároveň shoduje se zájmem sociálním a že lidská důstojnost je udržována jen kvůli tomu, se prosazuje důstojnost všech, kteří současně prosazují solidaritu. Tato myšlenka se opakuje i dnes, kdy současní odborníci v rámci sociální solidarity často odkazují k zajištění důstojnosti. Dmitry Efremenko a Yaroslava Evseeva (2012, 350 – 351) potvrzují, že téma sociální solidarity je zde stále velmi populární a neustále probíhají mnohé výzkumy. Hlav-

ní cíl studií je obnovení spojení mezi současnými výzkumnými přístupy a znázorněním sociální solidarity v tradičním ruském pojetí. Autoři však zároveň připouštějí, že mnoho prací a výzkumů je značně nesystematických, je tedy velmi obtížné v nich najít jednoznačné tvrzení.

Z výzkumu, který byl proveden v Hongkongu, vyplývá, že sociální solidarita napomáhá k udržení sociální stability a ekonomického růstu, proto je považována za cennou investici. Můžeme tedy vyvodit, že v tomto pojetí má sociální solidarita hlavně materiální charakter. Autoři však připouštějí, že sociální solidarita také odkazuje k sociálním interakcím ve společnosti. Sociální interakce spojují její členy společnosti například skrze společné zájmy a posilují tak jejich vzájemné vztahy. Ve výzkumu je také zkoumán vztah sociální solidarity k sociální harmonii (Cheung, Ma, 2010, s. 145 – 146).

Horățiu Rusu (2012, s. 72 -73) ve svém rumunském výzkumu se přiklání k názoru, že je také důležité chápat sociální solidaritu i jako pomyslný můstek ve vztazích, který spojuje odlišné jedince nebo také cítění sympatií vůči ostatním, jejichž životní podmínky jsou značně znepokojující. Patrně se toto cítění s druhými projevuje ve chvílích, kdy nastane přírodní, ekonomická či válečná katastrofa a lidé se snaží obětem katastrofy jakoukoliv formou pomoci.

V zahraničí existují odlišné pojetí a přístupy sociální solidarity. Nejmarkantnější rozdíl v přístupu je vidět mezi Skandinávskými zeměmi a Spojenými státy americkými. Spojené státy americké zdůrazňují sociální kontrolu nad sociální solidaritou a uplatňují politiku nulové tolerance. Naopak Severské země upřednostňují sociální solidaritu nad sociální kontrolou. V Evropě převažuje sociální solidarita nad sociální kontrolou, ale pomalu se už i samotná Evropa začíná posouvat od sociální solidarity k sociální kontrole s tresty. Důkazem toho je větší počet udělených kázeňských trestů a občanů ve výkonu trestu odnětí svobody. (Likki, Staerklé, 2014, s. 407).

V této kapitole je znázorněno, jak je sociální solidarita chápána vybranými zahraničními odborníky a jaké výzkumy byly v její oblasti provedeny. Potvrzuje se, že je opravdu důležité, abychom sociální solidaritu podporovali a udržovali. Zahraniční výzkumy potvrzují, že i Evropa pomalu přechází od sociální solidarity k sociální kontrole.

1.1.1 Vztah sociální solidarity se sociální pedagogikou

„Sociální pedagogika je považována za velmi proměnlivou, progresivní a rozvíjející se pedagogickou disciplínu, která se snaží aktuálně reagovat na změny ve společnosti.“ (Andrysová, Martincová, Macháčková, 2014, s. 8) Směr sociální pedagogiky se v různých dobách odlišoval a proměňoval. Podle Krause (2008, s. 39) to souviselo především s výkladem slova sociální. Jedno pojetí sociální pedagogiky tento pojem chápalo ve smyslu potřeby pomoci těm, kteří se dostali do složité životní situace. Druhé pojetí sociální pedagogiky vidělo pojem sociální ve vztahu k celé společnosti a tedy ve smyslu výchovy všech společenských kategorií pro život v dané společnosti. A právě pojetí, kdy se pojem sociální vztahuje k celé společnosti, je pro nás významné. Jak již bylo vymezeno, sociální solidarita odkazuje k vzájemné odpovědnosti a soudržnosti ve společnosti. Sociální pedagogika by měla učit a podporovat takové hodnoty.

Jednou z mnoha změn, na kterou může sociální pedagogika reagovat, je proměna mezigeneračních vztahů v rodině. Není již běžné, jako v tradičních společnostech, že existují široké rodiny, které vzájemně sdílejí společné hodnoty, například hodnotu sociální solidarity. Jedním z dílčích cílů je zjistit, jaká forma se objevuje v rodinách studentů sociální pedagogiky. Sociální pedagogika by se měla zaměřovat na oblast rodiny optikou mezigeneračních vztahů a podporovat je, aby i nadále fungovaly. V praxi by toho měli docílit svou činností sociální pedagogové. I proto zkoumáme právě názory studentů sociální pedagogiky, budoucích sociálních pedagogů.

V České republice není profese sociálního pedagoga dostatečně vymezena a ukotvena v zákoně. Sociální pedagog může podle zákona 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících vykonávat pouze profesi vychovatele, pedagoga volného času nebo asistenta pedagoga. Profese sociálního pedagoga spadá do role tzv. „pomáhající“. „Doba označovaná jako postmoderní (postindustriální, postmoralistní) přinesla výrazné změny v celém našem životě. Společnost je nebývale plurativní, výrazně sociálně diferenciovaná a značně individualizovaná“ (Kraus, 2008, s. 135). V takové formě společnosti stoupá význam pomoci a pomáhajících profesí. V dřívějších společnostech jsme nejprve požádali o pomoc rodinu, teprve pokud to nešlo, hledala se náhradní řešení. Vzhledem k proměnám rodiny, a mezigeneračních vztahů v rodině, budeme nejspíš stejnou situaci dnes řešit jinak.

Pokud chceme zkoumat sociální solidaritu mezi generacemi, měli bychom nejprve začít u pomáhajících profesí. Zjistit názory studentů, například sociální pedagogiky, jak se

k této problematice staví. I proto jsme zjišťovali v rámci praktické části bakalářské práce názory studentů sociální pedagogiky. Ze zjištěných výsledků by se pak mohlo navázat na další výzkum a zkoumat hlouběji názory ostatních osob ve společnosti. Zajímavé by například bylo srovnání názorů na sociální solidaritu mezi generacemi studentů a seniorů.

1.2 Druhy sociální solidarity

„Solidarita může být jak žádoucí, pozitivní, aktivující, a může podporovat prosperitu i sociální harmonii, tak i nežádoucí, demotivační a podporující parazitismus a sociální erozi se zpomalujícími důsledky pro ekonomický vývoj“ (Krebs, 2010, s. 33). Na sociální solidaritu lze nahlížet z různých hledisek, protože má mnoho projevů, uskutečnění a forem. Následující kapitola vymezí druhy sociální solidarity a její rozdělení podle různých autorů.

Jedním z příkladů jsou například hlediska vertikální a horizontální. Horizontální hledisko podle Krebse (2010, s. 33) zahrnuje solidaritu zdravých s nemocnými, zaměstnaných s nezaměstnanými, bezdětných občanů s rodinami a dětmi a mezigenerační solidaritu (ekonomicky aktivní obyvatelstvo s obyvateli neaktivními).

Mezigenerační solidarita zahrnuje mnoho způsobů a forem, jejichž prostřednictvím je uskutečňována. Zahrnuje se do ní vzájemné porozumění a podpora v situacích, kdy jedince rodina potřebuje, například v péči o staršího člena rodiny. Dotýká se jí i společná pomoc, ať už v oblasti finanční nebo citové podpory. Dalo by se říci, že z ní pramení i určitá povinnost, kdy je považována za závazek vůči členům rodiny, především věkově starších. „Ke škodě věcí v posledních desetiletích postupně klesá, a proto je neformální mezigenerační solidarita v rámci rodiny, sousedských a přátelských vazeb postupně doplňována formálními a podporovanými aktivitami“ (Haškovcová, 2012, s. 177). Bylo by dobré rozšiřovat informace o mezigenerační solidaritě, zdůrazňovat její hodnotu dalším generacím. Na některých základních a středních školách se pořádají výchovné akce "Každý má svého dědečka (babičku)". Existuje také univerzita třetího věku pro prarodiče a vnoučata. I těmito způsoby lze zvýšit všeobecné podvědomí o mezigenerační solidaritě.

Krebs (2010, s. 32 – 33) do vertikálního hlediska zařazuje solidaritu mezinárodní, jedná se o aktivity světových organizací, jako jsou WHO, Rada Evropy a ILO. Součástí je i celospolečenská solidarita. Tu chápeme jako činnosti organizované státem, kdy vzájemně spolupracují instituce a jedinci a podílí se tak na tvorbě zdrojů pro financování celospole-

čensky významných aktivit, jako je například pomoc sociálně slabým, rozvoj vzdělání a kultury.

Solidarita státu by neměla přebírat hlavní odpovědnost za činnosti a životní podmínky jedinců. V této oblasti je hlavně na samotném jednotlivci, jak naloží se svými podmínky k životu – se svým vlastním životem. Stav, kdy míra solidarity státu je vysoká, vidíme například ve zdravotnictví. „Situace, kdy ze solidárního fondu všeobecného zdravotního pojištění je financována prakticky veškerá zdravotní péče, je dlouhodobě neudržitelný“ (Krebs, 2009, s. 19). Jedním z návrhů, o kterých ve svém článku píše, je ten, že pojišťovny by vzaly v potaz chování pacientů k vlastnímu zdraví, ať už se jedná o návykové látky či extrémní sporty, a chovaly by se v tomto ohledu jako komerční pojišťovny.

Do vertikálního můžeme zařadit solidaritu místní či regionální, která probíhá v rámci určitých užších sociálních skupin, například podniků, firem, obcí, církví, spolků a charit. Také zde patří solidarita vnitrostátní, tedy jednotlivců, domácností a rodiny.

Není možné také opomenout solidaritu dobrovolnou, která má vyšší morální hodnotu než ta vynucená. Podle Krebse (2009, s. 18) je dobrovolná solidarita oceňována všemi, neboť je přirozené, že se člověk některých svých profitů sám o sobě vzdá ve prospěch někoho jiného, ať už motivem jsou pokrevní vazby, náklonnost, milosrdenství, soucit či prostý fakt, že se od něj takový počín očekává.

Lze ji také považovat za základ charitativních a dobročinných institucí a aktivit. Dobrovolná solidarita je považována za důležitou pro sociální systémy z hlediska redistribuce. V současné době však nedokáže zajistit fungování jednotlivých sociálních systémů, proto se ani nedá předpokládat, že by zabezpečila fungování celého sociálního systému jako celku.

Nedobrovolná solidarita je vynucená státem a to například formou daní, a v určité míře i povinnými veřejnými systémy pojištění. Tyto systémy jsou zřizovány státem a z této povinnosti státu plyne zabezpečit solventnost určitých pojistných fondů. Míra solidarity, která je vynucována státem, musí být hlídána. Jak ze strany těch, od kterých jsou peníze vybírány, tak i na z pohledu osob, které peníze obdrží. Jako příklad Krebs (2009, s. 19) uvádí, že dostane-li například člověk v hmotné nouzi podporu k důstojnému žití ve společnosti, je to něco jiného, než dostane-li podporu od státu člověk, jemuž tato podpora šetří jeho výdaje, které by byl schopen (a mnohdy velice snadno) zaplatit i ze své kapsy. V takových případech je celospolečenská solidarita naprosto zbytečná.

Solidarita, dobrovolná a vynucená, má etickou a materiální hodnotu. Krebs (2009, s. 20) si pokládá otázku, zda je etickou hodnotou i pro ty, jejichž zasloužené příjmy jsou kráceny a jejichž svoboda je omezována. Snadná odpověď je, že nikoli. Samozřejmě se vystupuje proti zvyšování daní a vyšších plateb pojistného nebo i neochota je vůbec platit. Celospolečenská solidarita by tedy měla být přijatelná pro obě skupiny lidí. První skupině, co na ni přispívá a druhé skupině, která z ní má prospěch (která z ní těží).

1.2.1 Mechanická a organická solidarita

Jako nejčastější vymezení solidarity se používá rozdělení vytvořené Emilem Durkheimem, a to mechanická a organická solidarita. Typickými znaky mechanické solidarity jsou kolektivně sdílené hodnoty, normy, víra, cíle a tradice mezi členy společnosti. „Solidarita vyplývající z podobnosti dosahuje svého maxima tehdy, když se kolektivní vědomí přesně kryje s naším vlastním vědomím a ve všech bodech se s ním shoduje: v tomto momentě je však naše individualita nulová. Může vzniknout jenom tehdy, když společnost v nás zaujímá méně místa“ (Durkheim, 2004, s. 114).

Podle Durkheima (2004, s. 114) ve společnostech, kde je mechanická solidarita velmi rozvinutá, jednotlivec již nepatří sám sobě, nýbrž je doslova věcí, jíž disponuje společnost. Tato forma solidarity se vyskytovala hlavně v tradičních společnostech a využívala represivní právo.

Organická solidarita se vyznačuje dělbou práce, svou moderní formou a také tím, že tvoří podstatu kapitalismu. Ve společnosti, kde převažuje organická solidarita, je hlavním znakem odlišnost jedinců, na rozdíl od mechanické, ve které se jedinci sobě navzájem podobají. Předpokládá se tedy, že jednotlivec bude vystupovat jako osobnost se svými vlastními zájmy. „Je nutné, aby kolektivní vědomí ponechalo část individuálního vědomí odkrytou. V ní se totiž mohou ustanovit ony zvláštní funkce, které kolektivní vědomí nemůže reglementovat. Čím je tato oblast rozsáhlejší, tím silnější je soudržnost, která z této solidarity vyplývá“ (Durkheim, 2004, s. 115).

Organická solidarita je znakem moderních společností a uplatňuje se v ní restitutivní právo. Každý jednotlivec má co nejvíce prostoru, aby realizoval své vlastní zájmy, ale zároveň je i více závislý na společnosti. Pokud však společnosti s organickou solidaritou nemají žádnou společnou víru, mohou se rozpadnout a oddělit na samostatné jednotlivce.

Durkheim (2004, s. 150) poukazuje na historický zákon, kdy mechanická solidarita, původně téměř jediná, postupně ztrácí půdu a stále větší převahu získává postupně solidarita organická. Je důležité poznamenat, že pokud se mění struktura společnosti, tak se zákonitě musí změnit i způsob, jakým jsou lidé solidární.

1.2.2 Fáze přijetí péče a adaptace na péči

Rozdělení mechanické a organické solidarity, které bylo podle Durkheima vymezeno v předchozí podkapitole, lze využít v oblasti rodinné péče o staršího člena rodiny. Rodinná péče neboli solidarita se dá rozdělit na proces, který obnáší dvě fáze. První fáze je přijetí péče a nazývá se mechanickou. Organická fáze je považována za druhou část - jedná se o adaptaci na péči. Kapitola se bude zabývat, jak se rodina zachová v situaci, kdy se musí postarat o staršího člena rodiny.

Jak již bylo uvedeno, mechanická solidarita se vyznačuje silným kolektivním vědomím a sdílenými normami, hodnotami a tradicemi. Tyto prvky mechanické solidarity se objevují i u rodiny, která se právě rozhodla převzít péči o svého staršího člena. Fáze přijetí péče je tvořena společnou shodou názorů všech členů rodiny. Podle Jeřábka (2013, s. 24) je někdy dokonce společné shodné vnímání, tak výrazné a jednoznačné, že otázka po „primárním rozhodnutí“ – převzít péči nebo ne – vůbec není položena, odpověď je považována za samozřejmou. A také rodina, která se rozhodne, že se o svého staršího člena rodiny starat nebude, dojde k velmi rychlé shodě a své rozhodnutí taktéž považuje za stejně samozřejmé.

Pozitivní shoda je zřejmá například zde: „Jsou to moji rodiče nebo příbuzný, je to moje povinnost, že jo. No povinnost, já to neberu jako povinnost, ale že to tak má bejt. Takhle to má bejt, no, to víte, že by to tak mělo bejt všude.“ Anežka (Jeřábek 2013, s. 114) Pokud se tedy rodina rozhodne postarat o svého staršího člena, dochází pak následně i k velkým změnám. Právě v těchto chvílích se rodina opírá o soudržnost a jistoty, které panují mezi jejími členy.

K institucionální péči se často široká veřejnost vyjadřuje negativně a považují ji až za poslední možnost. „To sou čekárny na smrt“. Milenin manžel “Přece jenom se tady nadřely a maj tady svoje zázemí a bylo by to vůči nim nefér je tady odložit“. Alexandr (Jeřábek 2013, s. 120) Péče v rodině je považována za důstojnější, navíc při ní dokážou ostatní členové rodiny lépe rozpoznat konkrétní potřeby a pocity opečovávaného.

V rámci organické solidarity dochází ke změně rolí členů společnosti a to prostřednictvím dělby práce. Členové rodiny vykonávají různé role v úloze o pečující osobu. Role vnučky či snahy dcery se bude projevovat empatií a citem, zatímco u mužů bude vyžadována spíše jejich síla, například u přenesení nebo zvednutí nepohyblivé osoby. Rozdělení rolí, v této formě solidarity, je proto nesmírně důležité. Hlavní znaky organické solidarity se v této formě vyznačují vzájemnou závislostí a spoluprací členů rodiny. Často dochází k reorganizaci života rodiny, musí si upravit rozvrh, který doposud panoval. Někdo by měl být neustále se starším členem rodiny doma a dohlédl tak, že má vše, co potřebuje.

Je třeba pozměnit některé zvyky, změnit zaměstnání či zkrácení pracovního úvazku pouze na částečný a mnohé si odříct. Anebo na nějaký čas opustit zaměstnání, abychom se o staršího člena rodiny mohli dostatečně postarat. Tato vzájemná závislost členů rodiny podle Jeřábka (2013, s. 25) klade na rodinu komplikovanější nároky než mechanická solidarita společného rozhodnutí založeného na sdílených hodnotách, pocitu povinnosti a odpovědnosti, na víře a přesvědčení, že to tak má být. V organické rodinné solidaritě je obsaženo odřeknutí vlastních priorit jednotlivých členů rodiny na úkor společných potřeb fungování rodiny jako celku.

Jistě je potřeba velká míra tolerance, vstřícnosti a citu, aby rodina a její domácnost mohla běžně fungovat. Někdy se zde objevuje určitá forma oběti v péči o staršího člena rodiny. Každý ze členů domácnosti přispěje různou formou k péči o staršího člena rodiny. V některých případech to vede až ke konfliktu rolí, protože v běžném životě každý z nás zastáváme různé funkce. Konflikty mohou způsobeny častými kompromisy, ke kterým se rodina uchyluje nebo neustálému se přizpůsobování, při kterém musíme brát ohled na druhé a máme pak tedy pocit, že právě na nás se žádný čas už nedostává. Jestli se problémy vyřeší, organickou solidaritu rodiny to posílí. Pokud konflikt přeroste v krizi, svoji úlohu by zde měla začít plnit mechanická rodinná solidarita. Tato solidarita pomůže rodině si uvědomit, že se jedná o společnou situaci a společně ji tedy musí i vyřešit.

Soudržnost rodiny je tedy velmi důležitá v péči o jejího staršího člena. Situace, které s otázkou péči mohou nastat, jsou často emociálně náročné, a rodina například podobným doposud nemusela čelit. Pro její další fungování je nutné, aby tyto situace společně překonala. Rodina musí mít jednotnou vizi, jak se postaví k otázce péče o staršího člena rodiny. Záleží na ní, zda přebere péči ona sama nebo bude zajištěna prostřednictvím někoho jiného. Často se stává, že rodina se rozhodne pro péči doma. Nezváží však už všechny důsledky, které tato péče o staršího člena rodiny přinese. Dočasně se některé problémy vyřeší, ale

později se musí přistoupit k jasnému rozdělení rolí, aby právě nezůstaly povinností pouze jedné osoby. Podle Jeřábka (2013, s. 26) významnou úlohu v rozhodnutí převzít péči o starého člověka hraje soubor vztahů v rodině, které se ve svém celku a vzájemné provázanosti projevuje jako celková charakteristika, vlastnost této rodiny, jako její sociální soudržnost. Sociální soudržnost rodiny se rozděluje na dvě dimenze.

První z nich je mechanická sociální soudržnost a obsahuje prvky mechanické solidarity. Její hlavní podstatou jsou sdílené společné hodnoty a vzorce chování. Mechanická sociální soudržnost probíhá v první fázi přijetí péče. Jedná se o velmi přirozené rozhodnutí, kdy naprosto samozřejmě rodina odmítne druhou variantu.

Druhá dimenze sociální soudržnosti rodiny vyplývá ze vzájemného spoléhání jednoho na druhého. Jednotliví členové rodiny si většinou uvědomují závislost a spoléhání v této situaci na pomoc a podporu ostatních členů rodiny. Druhá dimenze se nazývá organickou sociální soudržností. Vidíme v ní prvky organické solidarity podle Émile Durkheima.

Jeřábek (2013, s. 27) uvádí, že mechanická sociální soudržnost, jejíž nejdůležitější součástí je sounáležitost rodiny, se zdá být pro rodinnou péči podmínkou nutnou. Všechna rozhodnutí by měla být založena na společném vědomí sdílené odpovědnosti. Rodina musí s rozhodnutím, že vezme do péče staršího člena rodiny, přijmout i skutečnost, že se podstatně změní stávající chod celé její rodiny. A zde opět nastupuje do popředí mechanická sociální soudržnost, aby potvrdila pocit jistoty sociální solidarity rodiny. Opakuje se tak vzorec fáze přijetí péče a adaptace na péči.

Rodiny, které se rozhodly převzít péči o svého staršího člena, jsou založeny na vzájemné pomoci. Tuto pomoc postupuje i ostatním svým členům a nejenom pouze členovy, o kterého právě pečuje. V těchto rodinách se zřetelně projevuje sociální soudržnost. V dnešní společnosti konzumu a individualismu to může někomu připadat skoro jako vzácnost. „Nejen, že pečující soudržná rodina umožňuje své další fungování, ale předpokládáme, že kořeny, z nichž tato soudržnost vznikla, a mechanismy, jimiž se reprodukuje, se přenášejí jako vzory chování, jako hodnoty a normy na jednotlivé členy a s nimi možná i do dalších následně vzniklých jednotek, a nikoli nutně jen jednotek stejného řádu, tedy rodin.“ (Jeřábek, 2013, s. 28) Proto je opravdu důležité působit na hodnoty jedinců, aby si uvědomili, že prvky sociální solidarity jako je sociální soudržnost, podpora a pomoc mají ve společnosti významnou hodnotu.

1.3 Péče jako aspekt sociální solidarity

V úvodu kapitoly byla sociální solidarita vymezena jako odkaz k vzájemné odpovědnosti. Poskytuje prostor starat se o zranitelnější členy společnosti. Takovými členy společnosti mohou být například senioři a nemocní. Tato kapitola se zaměří na pomoc seniorům, a jak se k této otázce staví jejich rodina.

„Rodinná péče o staré nesoběstačné členy rodiny je provázena jednak praktickou péčí jednotlivých členů rodiny o seniora, jednak láskou a starostí, která tuto péči provází a je často hlavní motivací k této péči a jejím průvodním konstruktivním rysem.“ (Jeřábek, 2013, s. 71) Rodina, která hledá řešení jakou péči pro svého člena zajistit, zvažuje i faktory, které mají vliv na toto rozhodnutí. Mohou to být například kulturní a hodnotové faktory. V rámci těchto faktorů rodina řeší, jaká forma péče je nejvhodnější a jaká je míra závazku k vlastní rodině. Dalšími faktory jsou strukturální. V rámci těchto faktorů zvažujeme, zda je vůbec domácí péče možná v našich podmínkách a materiální zajištěnost rodiny.

V případě dlouhodobé rodinné péče o seniory je důležité si uvědomit, že se bude jednat o významný zásah do rodinného života. Především se musíme zajistit ekonomické fungování rodiny a podle Jeřábka (2013, s. 28) také udržení takového zdravotního stavu členů rodiny, aby mohli pokračovat v péči o starého člověka, respektive nadále pomáhat pečujícímu členu rodiny, a aby dokázali i nadále vytrvat ve vzájemné podpoře. Tímto se vytváří strukturální solidarita. Strukturální solidarita usiluje, aby bylo zajištěno předávání mechanické a organické sociální soudržnosti v rodině, která zajišťuje péči o seniora.

Pro rodinnou péči je nutná samotná existence rodiny. Zní to jako samozřejmost, ale v současné společnosti převažují nukleární rodiny s menším počtem dětí. Je potřeba, aby dětem byl v rámci výchovy předáván hodnotový systém, včetně rodinné soudržnosti a norem. Náplní těchto hodnot bude sdílené vědomí, že další generace dětí bude považovat za naprosto přirozené se postarat o své starší rodiče nebo jiného člena rodiny. Neustálý pokles dětí však dělá rodinnou péči komplikovanější. Hlavně z organizačního a technického hlediska. Pokud máme rodinu s více dětmi, je zde i vyšší pravděpodobnost, že lépe zvládne obtížnou situaci. Zvyšuje se tím i počet pečujících rodin. K tomu Možný (2004, s. 58) uvádí, že půdorys pro rodinnou se drolí a rozpadá. Sociální kapitál, uložený do rodinné solidarity v dosud žijících generacích se vyčerpá v horizontu deseti – dvaceti let.

Výstižným důkazem je manželství jedináčků. V této situaci se dva rodinné páry mohou obrátit pouze na jednu rodinu. A pro ni by jistě bylo velmi náročné postarat se o seniory

z obou stran rodiny. Nejenom z finančního hlediska, ale i kvůli organizace času. Rodina by nejspíše uvažovala o náhradní péči, a to například institucionální. Institucionální nebo kombinovaná péče pro seniory je pouze náhradním řešením. A pro společnost i výrazně obtížnější. Institucionální péče však také může doplnit péči v domácnosti a zaopatřit tak některé potřeby seniora. Pro pečujícího to také může být forma určité relaxace a prostor pro nabití nových sil.

1.3.1 Modely péče o starší členy rodiny

„V České republice je 80 % populace přesvědčeno, že je povinností dospělých dětí postarat se o své staré rodiče. Reprezentativní výzkum u lidí starších šedesáti let ukázal, že více jak než polovině těch, kteří uvedli, že se sami o sebe nemohou starat, jejich děti poskytují pravidelnou pomoc, 31 % z nich takto pomáhá denně“ (Novák, Beastess, 2013, s. 12). Většina české populace je přesvědčena, že je naší povinností postarat se o své starší rodiče. Stále se však řadíme se mezi země, v nichž velkou roli v péči o nesoběstačné jedince hrají instituce. A jejich potřeby nezajišťuje jen rodina. Rodina je ochotná poskytnout podporu, očekává však pomoc státu a institucí.

Podle výzkumů, které byly provedeny v evropské a světovém měřítku, dokládají, že nejčastěji o seniora pečuje manželský partner, partnerka, děti a jejich partneři. Z hlediska genderového největší počet případů péče o některého člena rodiny zajišťují ženy. Jedná se o manželky, dcery a snachy. Často jsou to manželky, které se brání, aby jejich partneři byli umístěni do některého zařízení z forem institucionální péče. Podporuje to i tvrzení, že právě manželky tvoří největší počet případů, kdy zajišťují péči o staršího člena rodiny, kterým je právě jejich partner. Objevují se také případy, kdy o nemocnou manželku pečuje manžel. V této situaci mu mnohdy s péčí pomáhá dcera nebo snacha. Dcery a snachy jako děti starých rodičů tvoří druhou nepočtenější skupinu, která vykonává péči o starší členy rodiny. Kulturní a stereotypní předpoklady společnosti staví ženy do pozic, u kterých je považováno za samozřejmé, že upřednostní potřeby své rodiny a blízkých před těmi svými. Potvrzuje i tento výrok: „Tak asi jsem to vyřešil takhle dobře a možná, že tam byla i ta rodinná tradice, že maminka se v podstatě postarala o své rodiče, pak mi pomáhala celý život, tak to byla i moje přirozená povinnost. A nikdo jiný tady nebyl“ (Hana, 65 let, vysokoškolské vzdělání, pracující důchodkyně, pedagožka), (Dudová, 2014, s. 317).

Z historického hlediska je patrné, že rodinná péče o staré lidi je v západních zemích primární model. Tento model vychází i dlouholeté tradice křesťanství, které zdůrazňuje

lásku a péči k bližnímu. V současné společnosti je vytvářen tlak na rostoucí potřeby péče o seniory z důvodu rychlého stárnutí populace. Nabízí se otázka, který z modelů péče o seniory bude podporován a následně i uskutečňován v budoucnu. Podle Jeřábka (2013, s. 55) je možno uvést tři skupiny procesů v neprospěch uplatňování rodinné péče o staré lidi ve střednědobé a dlouhodobé perspektivě:

- Rostoucí důraz na svobodu a nezávislost jednotlivce, liberalizace hodnot, obecně pocíťována nižší závaznost a menší univerzálnost manželských a rodinných svazků.
- Klesající porodnost žen, snižující se počty sňatků a vzrůstající se počty rozvodů, rostoucí počty bezdětných manželství, snižující se průměrný počet dětí v rodině.
- Stárnutí populace, prodlužování průměrného věku dožití a s tím související vyšší podíl nesoběstačných lidí v posledních letech jejich života.

Může být rodinná péče hlavním modelem péče o starší členy společnosti, když uvážíme, že většina společnosti nežije v rodinách? Tato otázka vyplývá z prvního procesu. I druhý proces svědčí v neprospěch rodinné péče. Znamená totiž menší počet potenciálních pečovateli o starší členy společnosti. Nastane tak situace, kdy model rodinné péče bude uplatňován stále méně. Třetí proces ukazuje, že zanedlouho bude větší počet starších členů společnosti muset hledat pomoc i jinde, než v rodině. S největší pravděpodobností se bude jednat o institucionální formy péče. Z tohoto výčtu se nám ukazuje model rodinné péče v budoucnu jako nereálný. Přesto můžeme říci, že význam rodiny je v současné společnosti rozsáhlý a neklesá nijak převratně rychle.

Pokud se mají zlepšit podmínky v péči o seniory, musí být zajištěna odpovídající pomoc rodinám, které se starají o své nemohoucí členy. Důležitá je pomoc samotnému seniorovi, aby mohl zůstat ve svém domácím prostředí. Měly by jim být nabídnuty různé formy podpory od státu a společnosti. A ponechat na seniorech a popřípadě jejich rodinách, aby si rozhodovali o svých osobních záležitostech. V žádném případě by se neměla tato pravomoc přesouvat například na stát či další institucionální zařízení. Pro společnost je výrazně levnější pokud seniorovi poskytne podporu stát nebo rodina v jeho domácnosti, než když je v institucionálním zařízení. Podle Jeřábka (2013, s. 48) je nejvýraznějším (a ve světové literatuře také nejčastěji diskutovaným) jevem v dlouhodobé péči o staré osoby v rodině, jsou důsledky dlouhodobé péče na pečujícího člena rodiny. Bylo uvedeno, že nejčastěji se

jedná o ženy, které na sebe vezmou péči o staršího člena rodiny. Znamená to pro ně nejenom velkou fyzickou námahu, ale také zatížení v oblasti psychické. Je zde vysoké působení stresu a napětí, které může gradovat ve chvílích, kdy všechna péče je pouze na ženě. A ona nemá možnost si odpočinout. Z důvodu absence volného času, dochází k omezení společenského kontaktu a následně k sociální izolaci.

Oblast sociální péče státu a sociální komunitní péče není plně připravena pomoci starším lidem, kteří si některé úkony již sami neobstarají. Existují sice služby, které mohou zajistit péči základní míře, ale pokud chceme širší pomoc, musíme si ji zaplatit. Otázka financí bývá ovšem velmi problematická. Většina seniorů si nemůže dovolit všechny služby, které by potřebovali k zajištění jejich péče.

V následující kapitole budou popsány mezigenerační vztahy a konkrétní oblasti, které s nimi souvisí. Kapitola také poskytne údaje, jak je česká společnost připravena čelit stárnutí populace a následné péči o ni. Nabídne i pohled na zahraniční společnosti a jejich nahlížení z hlediska sociální solidarity. Také popíše, v jaké míře jsou v dnešní společnosti rozšířeny mezigenerační vztahy.

2 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY

V kapitole budeme často odkazovat na pojem generace, proto si vysvětlíme, co znamená tento termín. Pojem generace jako takový je nedílnou součástí kultur každé společnosti a jejího jazyka. Z uměleckého hlediska generaci můžeme chápat jako skupinu umělců, kteří jsou spojováni podobným pohledem na svět, na společnost nebo tvůrčími postupy. Nemusíme se omezovat pouze na umělecké kruhy. Termín generace můžeme také spojit i s příslušníky myšlenkového nebo politického hnutí. Podle Jandourka (2001, s. 91) je generace seskupení příbuzných věkových skupin nebo ročníků, které prošly socializačním procesem v podobných historických a kulturních podmínkách. Sociologie pohlíží na generaci jako velkou společenskou skupinu, která vznikla jako důsledek změny společenských podmínek nebo ji formovala široce významná společenská událost. Jednotlivé generace se také navzájem od sebe odlišují, a to z různých hledisek. Například socio-kulturní oddalování se nejprve projevovalo v rodinném prostředí a omezoval se zde právě mezigenerační kontakt mezi jednotlivými členy rodiny. Nedopadlo to pouze na oblast rodiny, ale také na sféru hudby, výtvarného umění a nové technologie. „S nástupem postmoderní doby tak můžeme sledovat prohlubování tzv. generační propasti, jež se z rodinného prostředí rozšiřuje i do dalších životních sfér člověka“ (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2014, s. 107).

Pro účely bakalářské práce budeme na generaci nahlížet z demografického hlediska významu, který vychází z latinského *genos* neboli rodu. Podle Saka a Kolesárové (2012, s. 35) se pojem generace vztahuje k biologické reprodukci lidského rodu. Máme na mysli generaci prarodičů, rodičů a dětí. Mezi každou generací je určitý věkový rozdíl, aby byl dán čas pro biologickou reprodukci a vznikla tak další generace. V české společnosti za tuto dobu považuje přibližně dvacet let, ale současně musíme zohlednit i společenské faktory, které na ni mají vliv. Biologicko-reprodukční proces je významně ovlivněn vzděláním a sociální pozicí. Tuto skutečnost dokládá i fakt, že v druhé polovině minulého století se ve větší míře objevovaly tendence k brzkým sňatkům a zakláním rodin právě u populace s nižším vzděláním než u vysokoškolsky vzdělaných jedinců. A od devadesátých se objevuje odkládání sňatků a následné založení rodiny nebo k životu bez partnera. I když se tyto tendence objevují opět hlavně u vysokoškolsky vzdělané části populace, tak i na jednotlivce s nižším vzděláním než univerzitním doléhají změny biologicko-reprodukčního procesu. Zvyšuje se tedy doba biologické reprodukce pro jednotlivou generaci. Nastávající matky mají své potomky jak ve dvaceti letech, tak i například ve čtyřiceti letech. To způsobuje demograficky a sociologicky nevyhraněnou generaci dětí těchto žen. Proces nástu-

pu nové generace a následné odchodu další, tvoří základní rytmus sociálního života. Generace sebou přináší sociální obsah, který je často tradiční a má stabilní charakter pro následnou, ale i pro předchozí generaci. Těmito prvky je tak zajištěna pospolitost společnosti a spolupráce jejích členů.

Mezigenerační vztahy lze chápat jako vztahy mezi generacemi nebo také jako vztahy jednotlivců, kteří jsou odlišného věku. Tyto vztahy jsou založeny na rozdílnosti hodnot, potřebách a postojích jednotlivých generací. Starší generaci mimořádně záleží na tom, jak se k ní mladší generace chovají. Nebo jakou formou s ní jednájí a jaký respekt jim projevují. Mezigenerační vztahy také lze nazvat jakousi provázanost generací. Tvoří i jeden z mnoha prvků, které napomáhají aktivnímu stárnutí.

Podle Štěpánkové, Höschla Vidovičové (2014, s. 275) mohou být mezigenerační vztahy realizovány v různých kontextech a prostředí – v rodinách, na pracovištích, ale například i v rámci vzdělávání nebo v systémech poskytování péče. V moderních společnostech dochází k oslabení těchto vztahů. Jedním z důvodů je i věková segregace. K té dochází právě z důvodu, že se různé generace vzájemně v běžné nebo pracovním životě ani nepotkávají. Tento fakt může to vést k narušování mezigenerační solidarity, jak jsme již zmínili v předchozích kapitolách.

Stárnutí populace je fakt, který nelze přehlížet. Vzhledem k nižší porodnosti a prodlužování průměrného věku dožití se podíl starších občanů neustále zvyšuje. „Média interpretují přibývání osob dožívajících se vysokého věku ne jako úspěch lidské civilizace, ale jako hrozbu pro její chod. Početně silná starší generace bývá prezentována jako pasivní přítěž pro mladší generace“ (Trusinová, 2013, s. 27). V současné době jsou senioři aktivnější, vyznávají zdravý životní styl. Dochází k tomu, že vlastně většina biologických změn nastává až v období, které těsně předchází smrti. I proto by neměl být používán termín stáří jako synonymum pro nemoc.

Mladá generace je často prezentována jako skupina, která neprojevuje dostatečnou míru úcty ke stáří a má nízké morální standardy. Paradoxní je, že znaky takové mládeže byly zmíněny již před třemi tisíci lety v egyptské a řecké civilizaci. Z toho výčtu může vyplývat závěr, že sociální solidarita je mezi generacemi ohrožena. K této domněnce přispívají také stereotypy a předsudky vůči seniorům. Nepochybně jsme zaznamenali urážející vtipy a fotky na sociálních sítích s výroky jako je: „Jejich revírem je Kaufland, jejich tempo je vražedné – důchodci.“

Podle Nováka (2007, s. 13) je za nejsilnější mezigenerační vztah považován vztah mezi matkou a dcerou. Potvrzuje to i minulá kapitola, která uvádí, že je to právě velký podíl žen, které následně pečují o své rodiče nebo o starší členy společnosti. Od devadesátých let se začíná objevovat převládající pohled na rodinné vztahy jako soubor odpovědnosti, povinnosti a také závazků. Celý tento soubor se považuje za prvky sociální solidarity i mezigeneračních vztahů. Závazky mohou být péče a pomoc, kterou by dospělé děti měli vykonávat. Většinou se to předpokládá, když jejich rodiče dosáhnou staršího věku. Odpovědnost dospělých dětí ke svým rodičům může být definována jako pociťování povinnosti neboli očekávání náležitého chování ke svým starším členům rodiny.

Navazování vztahů a přátelství napříč generacemi není v současné době příliš obvyklé. Jedním z důvodů může být například to, že k seniorům a starším členům společnosti mladí lidé pociťují soucit. Senioři značí sníženou soběstačnost a nízké schopnosti. Jak tedy lze podpořit mezigenerační vztahy? Může být navrženo schéma několika oblastí. První z nich je udržování kontaktu s ostatními členy rodiny a podílení se na rodinných rituálech. Další dimenzí je předcházení konfliktů a to například tím, že spolu budeme komunikovat a nenecháme maličkosti, aby se přeměnily v konflikt. Posledním rozměrem je pomoc. Zahrnuje rady či ponechání vlastní nezávislosti a soběstačnosti člena rodiny. Pomoc je žádaná, ale vždy je důležité si uvědomit, že každému člověku musí být ponechána jeho nezávislost a svoboda.

Navazování a prohlubování mezigeneračních vztahů by mělo být v dětství utvářeno již od útlého dětství, protože v období puberty se většina dětí již nechce zabývat svými prarodiči. Mezigenerační vztahy mají vliv na formování osobnosti jedince a měly by být společností podporovány. Senioři a starší členové společnosti by neměli stát na okraji společnosti. V následující kapitole budou vymezeny proměny rodiny, a jaký vliv tyto proměny měly na mezigenerační vztahy.

2.1 Moderní a tradiční pojetí mezigeneračních vztahů

Podle Možného (2006, s. 252) v tradičních evropských společnostech byla na místě dnešní nukleární rodiny obvyklá vícegenerační domácnost, v níž se v důsledku vysoké úmrtnosti ve středním věku dosti často obměňovalo složení rodičovské páru. Noví partneři byli často o mnoho let mladší anebo starší a v rodinách se překrývali jednotlivé generace. Také byly striktně vymezeny role otce a matky. Bylo zvykem se širokou rodinou stýkat a udržovat vztahy. Existovala tak určitá jistota, že v době, kdy budeme potřebovat pomoci,

se o nás někdo z rodiny postará. Mezigenerační vztahy měly pevný základ a nebyly nijak velkou výjimkou.

„V socialistickém období měly mezigenerační vztahy velký význam. Širší rodina byla důležitá pro zajištění životní úrovně a podpora plynoucí od starší generace ke generacím mladším byla značná. Rodičovství pak bylo chápáno jako celoživotní závazek. V současnosti se však místo o poklesu významu mezigeneračních vztahů začíná mluvit o nárůstu jejich důležitosti. Důvodem je značná nestabilita rodiny a celkové rozrůznění životních forem“ (Petrová Kafková, 2010, s. 81). Pro srovnání: v šedesátých letech se ve Velké Británii zjistilo, že je stále významná vazba nukleární rodiny na širší rodinu.

V současné společnosti ubývá mezigeneračních soužití a vztahy mezi generacemi jsou oslabovány. Jednou z příčin jsou vysoké nároky na dnešní rodinu, a to především skloubení rodinného a pracovního života. Často pak nezbývá prostor například pro péči o starší členy rodiny. Mezigenerační vztahy jsou také podmíněny životními událostmi. Mnoho rodin žije ve velké vzdálenosti od svých orientačních rodin nebo i v zahraničí. Jejich možnosti kontaktu s ostatními členy rodiny jsou tedy značně omezené. Důležitý je i prvek dvoukariérového manželství, kdy i žena usiluje o vlastní kariéru a nepovažuje za samozřejmé se jí vzdát, aby mohla pečovat o některého člena rodiny.

Vztahy nabývají na intenzitě v době, kdy se zvyšují potřeby starších rodičů a jejich dospělé děti se jim snaží pomoci. Některé rodiny začínají naplňovat úlohu zajištění potřeb starších členů společnosti. Může však současná nebo budoucí rodina zvládnout péči o svého staršího člena? Tato role může být i opačná, kdy se do manželství dvou lidí narodí dítě. V této situaci si manželé začínají více uvědomovat důležitost mezigeneračních vztahů a vazeb. Více projevují respekt svým rodičům a často je i žádají o radu a pomoc.

Rodina a mezigenerační vztahy mají pořád významné místo v české společnosti i přes všechny změny, kterými společnost a rodina prošla. V následující kapitole bude uvedeno srovnání České republiky s vybranými zahraničními zeměmi.

2.2 Mezigenerační vztahy v zahraničí

Význam rodiny a k ní patřící sociální solidarity a mezigeneračních vztahů je v Evropě stále vysoký. Největší význam v Evropě má pro obyvatele Malty, Černé hory a Kypru. V těchto zemích ho považují za velmi důležitý 92 – 93 % obyvatel. V pobaltských zemích pouze necelá třetina považuje význam rodiny za velmi důležitý. Nelze však říci, že by po-

chybovali o základním významu rodiny ve své životě. Pokud zkoumáme postoj k úctě rodičům, zjistíme patrný rozdíl mezi severními zeměmi a východními zeměmi Evropy. V Dánsku a Nizozemsku se k úctě rodičů přiklání asi 40 % respondentů, na Ukrajině je to až 90 % respondentů. Pro srovnání, v České republice se souhlasně vyjádřilo 64 % respondentů. Pokud zkoumáme otázku péče a následné povinnosti postarat se o své rodiče, je opět značný rozdíl v přístupu mezi severními a východními zeměmi Evropy. V Dánsku a Finsku je povinnost postarat se o své rodiče pocíťována jako nejslabší. Naopak na Ukrajině je tato povinnost chápána jako nejsilnější. Země jižní Evropy jsou velmi nakloněny myšlence postarat se o své rodiče v domácí péči. Česká republika se spíše řadí do skupiny severovýchodních zemí, kdy péče o starší členy je zajišťována společností (Petrová, Kafková, 2010, s. 76 – 77).

Většina seniorů ve spojených státech amerických žije samostatně ve svých domácnostech. Využívají placených služeb, například donášky obědů a zajištění úklidu, které jim pomohou a usnadní naplnit jejich potřeby. Tento způsob zajištění potřeb si však nemohou všichni dovolit. Vždy záleží na ekonomické situaci seniora anebo rodiny, která tyto služby bude platit, pokud si to senior sám nemůže dovolit. Zajímavých příkladem je Izrael. V zákonodárství, zvycích a způsobech zabezpečení seniorů je patrná vysoká sociální soudržnost Židů. Nejbližší příbuzní jsou povinni se postarat o své rodinné příslušníky. Jako další možnost může být sídelní komunita a až jako poslední řešení stát (Jeřábek, 2013, s. 58 – 59).

V Thajsku, východní a jižní Asii převládá dominující vzorec vztahů, že rodiny žijí pospolu v jedné domácnosti anebo dospělé děti bydlí poblíž rodičů. Společné bydlení může být prospěšné pro všechny generace, ale to se mění v situaci, kdy se přínos prarodičů pro rodinu omezí, protože se stávají stále více závislí na svých dospělých dětech. Z výzkumů vyplývá, že pokud žijí starší lidé sami, bez přítomnosti další rodinných příslušníků, tak zde často žena vystupuje jako emocionální a materiální podpora pro manžela. Přebírá péči o něj, pokud má chatrné zdraví nebo je nemocen. Například v Japonsku je považován nejstarší syn za nejvýznamnější článek v péči o starší rodiče. Je to právě jeho povinnost zajistit péči a postarat se o své starší členy rodiny. Pečující osobu se v této situaci stává synova manželka, tedy snaha jeho rodičů. V Japonsku je větší podíl mezigeneračních rodin než v USA nebo v Evropě. (Knodel, Chayovan, 2009, s. 15 – 16, 20)

Dlouhodobá péče o nemocné nebo seniory je v Thajsku tradiční záležitost rodiny. Pouze malé procento starších občanů pobývá v pečovatelských ústavech, které jsou zřizovány

státem. Starší rodiče přiznávají, že často spoléhají na své děti, že se o ně postarají, pokud budou nemocní. Děti také sdílejí stejný pohled a cítění jako morální povinnost podpořit a postarat se o své rodiče. Děti jsou častým zdrojem ekonomické podpory pro své starší rodiče, z údajů, které byly sledovány v letech 1994 – 2007 vyplývá, že pro více jak polovinu z nich byly jejich děti hlavním zdrojem příjmu. Je také běžné, že pokud se již dospělé děti odstěhovaly, tak své rodiče finančně podporují a rozdíl mezi venkovskými a městskými oblastmi je minimální. Pro většinu rodičů je udržení kontaktu s dětmi, které opouští jejich domácnost velmi důležité z hlediska jejich sociální a emocionálního zdraví. Zejména pokud nebydlí v blízkém okolí svých dospělých dětí. Výzkumy v Thajsku se pomalu začínají zabývat otázkou, zda může být všudypřítomnost rodinných členů a hlavně tedy dětí jako primárních pečovatелů udržitelná. Je to podle nich jedna nejdůležitější výzev, které bude thajská společnost čelit v blízké budoucnosti kvůli postupnému stárnutí populace (Knodel, Chayovan, 2009, s. 19 – 22).

Na rozdíl od Thajska je třeba v Indii vidět rozdíl mezi vztahy ve městech a ve vesnických oblastech. Ve městech převládá vzorec konfliktních mezigeneračních vztahů. Jedná se hlavně o rodiny se středním a nízkým socio-ekonomickým statusem. Rodiny v městských oblastech s vyšším socio-ekonomickým statusem mají vysokou solidaritu v mezigeneračních vztazích. Ve vesnických oblastech se vyšší solidarita v mezigeneračních vztazích nejvíce objevuje u rodin s vysokým, ale také i nízkým socio-ekonomickým statusem. Střední třída ve vesnických oblastech neprojevuje příliš vysokou solidaritu (Verma, Satyanarayana, 2012, s. 379).

A proč se vlastně země Asie, Evropy a Ameriky od sebe v péči o starší členy společnosti tak odlišují? Podle Jeřábka (2013, s. 58) je dalším faktorem způsobující významnější rozdíly: míra blahobytu v dané zemi, sociální a ekonomická situace rodin a z toho vyplývající ekonomické možnosti zajištění služeb. A od toho se právě odráží způsob života seniorů a jejich rodin a rozšíření mezigeneračních vztahů.

Starší generace prožila své dětství, pracovní a rodinný život v naprosto jiných podmínkách než současná generace. Aby nebyly zapomenuty jejich prožitky, vzpomínky a dovednosti, je důležité určitou formou předat ostatním generacím. Jednou z takových forem je i mezigenerační učení.

2.3 Mezigenerační učení v rodině

Pro mezigenerační vztahy je důležité mezigenerační učení, které podporuje rozvoj přátelských vztahů a porozumění pro ostatní generace. Mezigenerační učení je tradičním termínem používaným v zemích, kde byly a dodnes jsou velmi rozšířeny a ukotveny pojmy jako respekt a úcta ke starším lidem. Jedná se například o Japonsko, Palestinu a Čínu. „Mezigenerační učení se může odehrávat ve 3 základních podobách: 1) nejméně 2 generace, které nejsou vzájemně přilehlé, se učí o sobě navzájem (problémy stárnutí, zkušenosti, hodnoty, aspirace), 2) nebo se tyto generace společně učí o světě, lidech anebo historických či sociálních událostech pro ně relevantních, 3) dvě věkově odlišné skupiny mohou sdílet zážitkové učení a vzdělávací aktivity zaměřené na rozvoj odborných znalostí a dovedností, sociálních kompetencí“ (Kitliňská, 2012, s. 75). Mezigenerační učení nejenom podporuje vztahy mezi generacemi, sdílení sociálního a pracovního vědomí, ale také podporuje aktivní spolupráci ve společnosti mezi občany a souběžně pomáhá budovat a udržet lidský a sociální kapitál pro další generace.

Zájem o studia mezigeneračního učení stále roste, jak v zahraničí, tak i v České Republice. Jako důvody jsou uváděny změny, ke kterým dochází v tradičních rodinách, stárnutí populace a také celková proměna společnosti. K mezigeneračnímu učení dochází v rodině, ve škole a občanských společnostech. V této kapitole se budeme zabývat mezigeneračním učением v rodině. „Mezigeneračním učением v kontextu rodinného života máme na mysli jevy a procesy, které napomáhají obousměrnému (vzájemnému) přenosu poznatků, zkušeností a postojů v rodině. Jedná se tedy o učení uskutečňované v konkrétních situacích rodinného života, v interakcích a společných činnostech zúčastněných generací – dětí, rodičů, prarodičů“ (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2012, s. 2).

Podle Rabušicové, Kamanové a Pevné (2012, s. 165) je současné stárnutí populace považováno za jednu z nejvýznamnějších demografických změn v lidské historii. Znamená to, že v populaci rapidně zvyšuje počet obyvatel, kteří jsou už hodnoceni jako „staří“. Rané stáří (60-75 let) definuje Vágnerová (2007, s. 299) jako období, které přináší nadhled, moudrost a pocit naplnění, ale také úbytek energie a nezbytnou proměnu osobnosti směřující k jejímu konci a poté následuje již období pravého stáří, 75 a více let, které je spojeno s nárůstem problémů daných tělesným a mentálním úpadkem a zvýšeným rizikem vzniku a kumulace různých zátěžových situací, které kladou značné nároky na adaptaci (Vágnerová, 2007, s. 398).

Tuto skutečnost dokládá i Šiklová (2013, s. 9), podle ní se počet starých lidí rapidně zvyšuje. Již za dvě desítky budou představovat více než třetinu obyvatelstva, kolem roku 2050 se bude jejich podíl blížit skoro padesáti procentům žijících obyvatel. V této fázi života bude většina z nás potřebovat určitou formu pomoci a také podpory.

Příčiny stárnutí populace jsou dané nízkou porodností a také tím, že stále více osob se dožívá vysokého věku díky dobrému zdravotnímu stavu. Žijeme ve společnosti, která je charakteristická nízkou fertilitou a nízkou úmrtností. Je už pouze na naší společnosti jak se k tomuto faktu postaví, zda jej bude vnímat jako příležitost nebo problém. Společnost by si měla uvědomit, že tito lidé budou potřebovat její podporu a pozornost. Nejenom emocionální a ekonomickou, ale také to, že nám mohou ještě poskytnout spoustu cenných poznatků.

Každá generace v rodině předává své vědění rozdílným způsobem, ale nejvíce se tak děje prostřednictvím sociálního a kognitivního učení. Zaujímáme různé postoje k tomu, jakým způsobem svěříme ostatním své zkušenosti. Můžeme nás rozdělit na čtyři typy, podle toho, jak se budeme chovat ve vztahu k ostatním.

Prvních z nich je rádce, který v má v každé situaci pro druhého radu nebo poučení, i přesto, že o to ten druhý nestojí. Rádce má mnoho zkušeností a proto předpokládá, že ten druhý jeho rady jednoduše potřebuje a má za to, že tak činní ve prospěch druhého, což dokládá i tento výrok prarodiče: „Na to je ještě mladej. Tatínek nám vždycky říkal, kluci, pamatujte si, že já vás mám rád, a proto vám to říkám. Já se s váma zlobím, protože vás mám rád. Protože chcu, aby z vás něco kloudnýho bylo. No a já to dělám taky tak, jenže oni tomu ještě nerozumijou“ (Rabušicová, Kamanová, Pevná 2012, s. 174).

Druhým typem, který může v rodině vystupovat, je expert. V jeho postoji se odráží lehce sobecký akcent, kdy mu nejde vždy o prospěch druhého, ale o prezentování svých vlastních předností a znalostí. Podobně jako rádce, i expert poskytuje nevyžádané rady a je si svým jednáním velmi jistý.

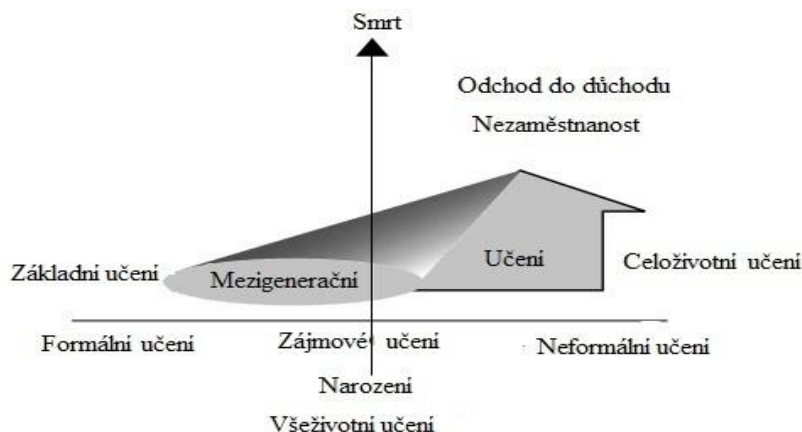
Jako další typ při předávání mezigeneračního učení v rodině se objevuje konzultant, který příliš nezasahuje do chování ostatních členů rodiny a své rady a zkušenosti dává pouze, pokud je o to ostatními požádán. „Já dneska ustupuju, já teda jako se stahuju do pozadí, protože nechcu zasahovat mladým jako do jejich rozhodování, a tím si vlastně udržujete aj i teda jako dobrej vztah, když teda..můžete poradit, anebo prostě říct svůj názor, ale abych zasahovala, tak to prostě rozhodně ne“ (Rabušicová, Kamanová, Pevná 2012, s.

175). Neznamená to však, že by konzultant vystupoval pouze pasivně, pokud je požádán o předání určité zkušenosti, tak se snaží, aby učení bylo záměrné, a myslí především na individuální potřeby příjemce.

Čtvrtým a posledním typem je vzor, který jedná na základě svých zkušeností a vystupuje pasivně. Vždy záleží na ostatních členech rodiny, co konkrétního si vyberou z procesu učení. „Oni to vidí, vidí na nás, takže to prostě tak jako, jako chodí, protože něco jim říkat a dělat něco jiného to nejde, takže když něco budu dělat a chci, aby to dělali oni, tak buďto u mě uvidí ten pohyb a prostě půjdu do toho, když budou založení no, anebo do toho nepůjdou, protože budou úplně jinak založení, a pak s tím beztak nic neudál“ (Rabušicová, Kamanová, Pevná 2012, s. 176). Tento výrok velmi výstižně charakterizuje, jak respondent nechává rozhodnutí o tom, jestli si z jeho zkušeností něco vezmou, pouze na ostatních.

Při mezigeneračním učení se nejvíce objevuje respektující vztah a nadřazený vztah ze strany staršího. V prvním vztahu jsou obě generace na stejné úrovni a panuje zde harmonie. Děti jsou učeny staršími členy rodiny s respektem a pouze tomu, o co požádají. Druhý vztah se vymezuje svou rolí rádce, kdy například prarodič poskytuje své rady a vnouče pouze poslouchá. Mezigenerační učení v rodinách může být obousměrné, jak od prarodiče k vnoučeti, tak i naopak. Jeho prostřednictvím se organizují aktivity, které se snaží přinést větší porozumění a respekt mezi generacemi, čím podporují soudržnost komunity. Tímto způsobem může předcházet i konfliktům, které mezi generacemi vznikají. Mezigenerační konflikty budou blíže popsány v nadcházející kapitole.

Obrázek 1: Schéma mezigeneračního učení

Zdroj: <http://www.menon.org/wp-content/uploads/2012/11/final-report.pdf>

2.4 Mezigenerační konflikty

„Generace je strukturována sociální příslušností, politicky, nábožensky, vzdělanostně, profesně, rodinným zázemím, etnicky, národnostně i individuálními psychickými vlastnostmi. Generační příslušnost však tvoří jeden ze základů určitých životních postojů, názorů, cílů a orientací.“ (Sak, Kolesárová, 2012, s. 37) Každá generace má své vlastní zkušenosti, které pro ni mají odlišný význam než pro generaci nadcházející, což může být někdy právě zdrojem nedorozumění nebo neschopnosti navázat komunikaci s lidmi odlišné generace. Pro generaci jsou charakteristické určité hodnoty a postoje, které vyznává a odlišuje se tak od budoucí nebo minulé generace. Mohou se také objevovat alternativní sociální znaky, kterými se odlišuje minoritní část generace. Právě tyto také mohou ovlivnit i budoucí generace, společnost a její hodnoty. Nejvýraznějším příkladem je *beat generation*, která později ovlivnila i většinu americké společnosti.

Podle Jiráskové (2005, s. 27) konflikt znamená každé nápadné, eventuálně násilné střetnutí protikladných sil nebo tendencí, které se snaží uplatňovat svou nadvládu v téže oblasti. Mnoho konfliktů je vyvoláno podněty, které vyvolávají konflikty, jsou výsledkem zkušeností a poznatků, které jsme získali od přátel, rodiny a médií. Neměli bychom proto zcela mechanicky přebírat vzory chování od ostatních, ale vždy si vytvořit náš vlastní postoj.

Nedílnou součástí mezigeneračních vztahů jsou i konflikty. Mohou to být konflikty vyplývající z rozdílnosti životních fází a konfliktnost, která je dána historickým generačním svérázem. První druh konfliktu odkazuje na odlišné potřeby mladší a starší generace. Nemůže ve velké míře srovnávat potřeby před čtyřiceti a více lety a v současné době. Některé potřeby měly naprosto jiný význam v minulosti než dnes. A proto je důležité si to v některých situacích uvědomit. Životní fáze dnešní mladé generace a té starší jsou v současné době naprosto rozdílné. Podle Saka a Kolesárové (2012, s. 49) se ve svém vývoji (mladší generace) však budou posouvat na pozice těchto věkových kategorií. Druhý typ vypovídá o hodnotách, postojích, názorech a vlastnostech, které si jednotlivá generace osvojila a je pro ni charakteristická v další životní fázi. Čím se značně odlišuje od generace následující nebo předchozí.

„Většina mezigeneračních sporů – ať již v rodině nebo v širší společnosti – pramení z pokřiveného názoru a předpojatých představ o jiných generacích, a zejména pak z povýšení těchto teorií na jedinou pravdu.“ (Jirásková, 2005, s. 26) Uvádí se, že jen zlomek mezigeneračních sporů má původ v opravdovém problému. Pokud byly mezigenerační konflikty zkoumány podrobněji, zjistilo se, že účastníci sporu by ke sporu dospěli i přesto, že by byli stejného věku.

Základním prvkem pro zvládnutí jakéhokoliv konfliktu je komunikace. Pokud nebudou jedinci mezi sebou mluvit, proč spor vznikl nebo se společně snažit najít řešení, nebude mít spor nikdy konce. V odborné literatuře nalezneme různé přístupy ke konfliktům. Jirásková (2005, s. 27) uvádí, že konflikty, tedy i ty mezigenerační, mají stejnou výstavbu a ta je tvořena:

- Porozuměním konfliktu – definice konfliktu, postoje ke konfliktu, cyklus konfliktu, typy konfliktu,
- Vyhrocením konfliktu a jeho zmírnění – příčiny konfliktu, druhy konfliktu, prolomení konfliktu,
- Přístupy ke konfliktu – únik, přizpůsobení, konfrontace, souboj
- Řešením konfliktu – řešení problému, kompromis, dohoda

V našem postoji ke konfliktu se mnohdy odráží nejprve vztek, který může provázet agrese, ale také ublížení a ponížení. Tento postoj je označován jako negativní a často ho provází silné emoce, kterým podléháme. Je nutné si uvědomit, že konflikty jsou nedílnou

součástí našeho života a proto je důležité naučit, jak se s nimi vypořádat. Konflikt také může vyjadřovat solidaritu, protože jej provází emoce, blízkost a jeho součástí je i kontakt.

3 RODINNÁ SOUDRŽNOST

V předchozích kapitolách byly vymezeny termíny sociální solidarity a mezigeneračních vztahů z různých hledisek. Jejich součástí je také rodinná soudržnost, která je charakteristická svými pevnými vazbami mezi členy rodiny. Rodinná soudržnost zároveň i odkazuje k různým druhům solidarity, a to solidarity v rodině a mezigenerační solidaritě. Soudržnost rodiny a její vazby jsou odlišné v každé společnosti, v průběhu času a ovlivňuje ji mnoho faktorů. Jedním z takových faktorů je například hospodářská krize třicátých let minulého století, která významně ovlivnila vzájemnou ekonomickou závislost rodiny, jednu ze složek rodinné soudržnosti. Rodinná soudržnost pomáhá překonat jednotlivým členům rodiny různé krize, které ji postihnou. Tvoří ji vazby a jednotnost členů rodiny, společné zájmy, citové prožívání a již zmiňovaná vzájemná ekonomická závislost rodiny. Rodina, ve které vládne vysoká rodinná soudržnost, se vyznačuje svými společnými zájmy, cíli a hrdostí na rodinné tradice. V některých případech je i upřednostňování dobra pro rodinu, před dobrem pro jednotlivce. Je také možné pokusit se měřit rodinnou soudržnost. Při měření se zaměříme na oblasti sdružování, citové spřízněnosti, shodu v názorech, funkční spolupráci, soulad norem a sjednocování cílů rodiny (Jeřábek, 2013, 158 – 159).

Existuje odlišná propojenost citových vazeb, dodržování norem a podobností mezi členy skupiny. Čím větší je ale podobnost mezi jednotlivci, tím je i míra rodinné soudržnosti vyšší. Rodina, jejíž členové mají mnoho společných zájmů, bude vykazovat silnější solidaritu a mít pevnější vazby než rodina, která má menší oblast zájmu. Pokud si členové rodiny navzájem projevují solidaritu, zvyšují tím i soudržnost rodiny jako celku. V devadesátých letech minulého století se začínají objevovat výzkumy na téma rodinné solidarity a soudržnosti. Jedním z nich je i výzkum „Mezigenerační vazby. Skrytá spojení v americké společnosti.“ Ve výzkumu se analyzovaly prvky rodinné solidarity a soudržnosti a to příležitost, blízkost a pomoc. První z prvků zahrnoval vzájemné setkávání rodiny a také jak blízko nebo daleko se jednotliví členové rodiny nacházejí a následně, jak často se scházejí. Druhý prvek obsahoval citovou blízkost a shodu v názorech seniorů a dospělých dětí. Poslední prvek odpovídal vzájemné pomoci mezi seniory a dospělými dětmi (Jeřábek, 2013, s. 160). Následně vzniklo deset typů vzájemných vztahů mezi rodiči a jejich dospělými dětmi. Jedná se o rodiny:

- Pevně spjaté a pomáhající – vysoká příležitost se setkávat, značná blízkost a intenzivní pomoc
- Ritualizované a pomáhající – vysoká příležitost se setkávat, malá blízkost a intenzivní pomoc
- Vzdálené a pomáhající – malá příležitost se setkávat, značná blízkost a intenzivní pomoc
- Odcizené a pomáhající – malá příležitost se setkávat, malá blízkost a intenzivní pomoc, jedná se o pomoc na základě pocitu odpovědnosti
- Pevně spjaté a nezávislé – vysoká příležitost se setkávat, značná blízkost a malá vzájemná pomoc
- Ritualizované a nezávislé – vysoká příležitost se setkávat, značná blízkost a malá vzájemná pomoc
- Vzdálené a nezávislé – malá příležitost se setkávat, značná blízkost a malá vzájemná pomoc
- Odcizené a nezávislé – malá příležitost se setkávat, malá blízkost a malá vzájemná pomoc, tento reprezentuje izolovanost rodičů a dětí
- Žijící spolu a emocionálně blízké
- Žijící spolu a emocionálně vzdálené

(Silverstein, Bengtson, Lawton, 1997, cit. Podle Jeřábek, 2013, s. 160 – 161)

Toto dělení potvrzuje fakt, že jednotlivé typy rodin mají odlišnou rodinnou solidaritu a soudržnost a může to být i vymezeno různými faktory. Z uvedeného vyplývá, že rodiny, které žijí pospolu nebo v relativní blízkosti se nemusí nutně vyznačovat vysokou mírou rodinné solidarity a soudržnosti.

Existuje šestimenzionální model solidarity, který je také nazývám „Bengtonův model“. Jeho autor Vern L. Bengton je nastínil šest prvků, kterými můžeme zkoumat rodinnou soudržnost a sociální solidaritu mezi generacemi. V následujících kapitolách se však budeme zabírat pouze normativní solidaritou a solidaritou souhlasu, citovou solidaritou a solidaritou kontaktů a pomoci, které si v následujících kapitolách rozebereme podrobněji.

3.1 Jednotlivé druhy rodinné solidarity

V této kapitole si představíme vybrané druhy rodinné solidarity. Nejprve budeme popisovat normativní solidaritu. Normativní solidarita je také nazývána solidaritou rodin-

ných závazků. Znázorňuje předpoklad a očekávání závazků, které mají dospělé děti a jejich rodiče k sobě navzájem. Někteří autoři nahlíží na normativní solidaritu jako na hodnocení, které vyjadřuje důležitost rodiny v mezigeneračních rolích nebo i sílu rodinných závazků. Tento druh solidarity nám neznačí pouze závazky, které vyplývají z popsaného vztahu, ale i jak pro rodinu důležité její normy. Normativní solidarita vyjadřuje míru shody příbuzenských hodnot, norem a idejí, které se u každé rodiny liší a to například podle její kultury. Již bylo zmíněno, že je důležité působit na jednotlivce a jeho formování hodnot. V průběhu života se nám hodnoty neustále mění a formují, ale stěžejním obdobím pro člověka je prvních třicet let věku. V tomto období mají jeden z největších vlivů rodiče a rodinní příslušníci, kteří v něm posilují anebo také naopak hodnotu sociální solidarity, vztahů k ostatním členům rodiny nebo společnosti. Po třicátém roku života je jedince vystaven hlavně vlivu vrstevníků, přátel a získává vlastní zkušenosti (Srnková, 2013, s. 180 – 181).

Posuny v našich hodnotách mohou být reakcí na vnitřní a vnější změny, které zahrnují vztahy s rodinou nebo politickou a ekonomickou situaci země. V každé společnosti existují pravidla a normy, které upravují chování svých členů a také jejich role. Normy se mezi sociálními strukturami odlišují a současně i spojují sociální skupiny. Významný rozdíl je vidět ve výchově dětí. Zatímco dívky jsou vychovávány k poslušnosti a pokoře, tak u chlapců se více podporuje bojovnost a ctižádost. V tradičních společnostech to byly právě matky, které měly hlavní podíl na formování hodnot jejich dětí. Otcové působili sice jako autorita, ale mnoho času s dětmi netrávili. V současné společnosti vymizely některé principy a očekávání, které plynou ze sociálních rolí vůči ostatním členům rodiny a společnosti. Rodina byla vždy považována za místo, kde jsou stabilní normy a hodnoty (Srnková, 2013, s. 183 – 184).

S normativní solidaritou souvisí solidarita souhlasu. Ta vyjadřuje, v jaké míře se dokážou shodnout v názorech a hodnotách rodiče a jejich potomci. Může se ptát: Jsou vaše názory podobné jako názory vaší matky či otce? Solidarita souhlasu značí shodu v hodnotách a postojích rodiny, nebo jaké vnímáme podobnosti v názorech a hodnotách s ostatními členy rodiny. Pokud v rodině chybí solidarita souhlasu, jen těžko se shodne v otázce péče o seniora, zda zvolit formu domácí péče nebo institucionální péče. Konflikt také může být jedním z vyjádření solidarity, protože jej provází emoce a blízkost. Pokud trávíme více času se členy rodiny, tak to znamená i větší prostor pro příčiny konfliktu (Procházková, Trusínová, 2013, s. 221- 225).

Dalším druhem je citová solidarita. Podle Jeřábka (2013, s. 164) citová solidarita vyjadřuje city, které člen rodiny vyjadřuje k druhému. Ptáme se například: Jak dobře vycházíte se svými dospělými dětmi. Jste si blízcí se svými členy rodiny? Citová podpora je nejčastějším druhem formy poskytované přijímané pomoci v rodině. A také je členy rodiny nejvíce oceňována. Pokud fungují emocionální vazby mezi členy rodiny, funguje mezi nimi i princip solidarity.

Citové vazby můžeme také vnímat jako druh prevence zabraňující rozvíjení depresí, které mohou zhoršit zdravotní stav opečovávaného člena rodiny. Blízké vztahy nám nejen ovlivňují fyzické a psychické zdraví jedince, ale také i jeho kvalitu života. Je prokázáno, že senioři, kteří mají blízké vztahy se svou rodinou, tak méně podléhají nemocem, vykazují vyšší spokojenost a nižší úmrtnost (Pacáková, Trusínová, 2013, s. 189).

V průběhu života rodičů a jejich dětí dochází ke změnám v jejich vztahu. Dítě v době dětství je závislé na podpoře a pomoci rodičů a má s nimi úzké citové vazby. V průběhu dospívání dítěte však může značně redukovat své citové vazby se svými rodiči a následně je plně obnoví až v dospělosti, například při zakládání vlastní rodiny. V době středního věku si dítě plně uvědomí individualitu svých rodičů a lépe dokáže pochopit jejich rozhodnutí. Významná změna v citových vazbách nastává ve chvíli, kdy stárnoucí rodiče nejsou schopni se sami o sebe postarat a potřebují péči svým dospělých dětí. Dítě se musí vyrovnat s tím, že rodiče již nejsou pro něj oporou, ale jejich role se právě obrátily, jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách (Pacáková, Trusínová, 2013, s. 195 – 196).

Solidarita kontaktů nebo také asociační solidarita, vyjadřuje, jak často máme kontakt se svými členy rodiny a jak tento kontakt probíhá. Na zjištění této solidarity se používají otázky typu: Jak často se setkáváte a jaký máte kontakt se svými rodiči? Udržování kontaktů mezi členy rodiny je důležité pro podporu rodinné solidarity, tvoří jeden z jejich základních prvků (Jeřábek, 2013, s. 164). Pokud bydlíme ve velké vzdálenosti od své rodiny a ostatních členů, snažíme se kontakty udržovat alespoň telefonicky. Ty mají sice menší vliv než osobní kontakt, tak jsou také důležitou oporou udržení rodinné soudržnosti. Je zřejmé, že kontakty a pomoc v rodině spolu úzce souvisí a právě kontakty mohou být jedním z hlavních projevů nebo zdrojů rodinné soudržnosti (Trusínová, 2013, s. 210 – 211).

Solidarita kontaktů se vzájemně prolíná se solidaritou pomoci. V rámci kontaktů se setkáváme a navštěvujeme se svými členy rodiny a poskytujeme jim i určitou pomoc a podporu. Solidaritu pomoci můžeme nazvat i funkční solidaritou a vykazuje nám stupeň

mezigenerační podpory, která zahrnuje i pomoc, a to materiální, technickou a emocionální. Může také jít o stupeň pomoci a směny zdrojů. Nezkoumá se pouze pomoc, kterou dostanou dospělé děti od svých rodičů, ale jakou pomoc poskytují rodiče svým dospělým dětem. Jedná se tedy o vzájemnou pomoc a podporu, kterou si poskytují jednotlivé generace v rodině. Směna zdrojů mezi rodiči a jejich dětmi, jako jeden z prvků solidarity pomoci, má objektivní a subjektivní aspekty. Objektivní aspekt vyjadřuje typ, množství a kvalitu zdrojů, kterým člen rodiny přispívá do směny. Zatímco subjektivní aspekt nám ukazuje, vyrovnávání rozdílnosti zdrojů, kterými členové rodiny přispěli a vstupují s nimi do směny. Každý ze členů rodiny přispěl jiným typem zdroje, v jiné míře, ale hodnota takové zdroje je v konečném důsledku vyrovnána subjektivním hodnocením. Například dospělé děti pomohou svým stárnoucím rodičům s fyzickou prací, která je už stojí příliš mnoho sil a oni naopak podpoří své děti psychicky v situacích, kdy to vyžadují a obě formy zdrojů mohou být vnímány na stejné úrovni pomoci. Směna zdrojů také nemusí být provedena současně, ale i s odstupem času a míra solidarity pomoci je ovlivněna i rodinným statutem. Míra solidarity pomoci je v České republice vysoká a převažuje hlavně v nejužší rodině. Pokud stárnoucí rodiče pečovali o své děti a podporovali je v období dětství, dospívání a dospělosti, tak i v rámci solidarity pomoci se nám ukazuje, že následně dospělé děti budou seniorovi významnou oporou ve stáří (Petrůšek, Roedlová, 2013, s. 230 – 231).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkumný problém byl stanoven a nazván „Názory studentů sociální pedagogiky na sociální solidaritu mezi generacemi“. Při stanovení výzkumného problému jsme vycházeli z odborné literatury a z provedených výzkumných šetření. Z těchto zdrojů vyplývá, že oblast sociální solidarity se v současné době dostává do popředí zájmu. Ať už kvůli stárnutí populace, které je právě teď ve všech společnostech velmi výrazné. Nebo i kvůli změnám, kterými společnosti prochází a mění se tak vztahy v rodině a mezi generacemi. Sociální solidarita z hlediska mezigeneračních vztahů je důležitá i proto, že nabízí otázku, zda se vůbec mezi generacemi ještě vyskytuje.

Výzkum sociální solidarity mezi generacemi u studentů sociální pedagogiky považujeme za důležitý a významný především proto, že zjistíme, jak se staví k otázce sociální solidarity mezi generacemi. Zda se v jejich rodině vyskytuje nějaká forma sociální solidarity. Jedním z cílů je zjistit, jaká konkrétní forma sociální solidarity převažují v rodině respondenta. Neméně důležité jsou i jejich názory na institucionální a domácí péči, a jakou formu podpory by zvolili pro osobu, která je závislá na péči jiné fyzické osoby. Také jejich vysvětlení, proč by zvolili právě danou možnost. Budeme zjišťovat, jestli si respondenti myslí, že se stát dokáže o své občany postarat. Zda respondenti sdílejí nějaké hodnoty a postoje se svými prarodiči, je jedním z dílčích cílů. A poslední dílčí cíl si klade za otázku, jestli existuje vztah mezi mírou setkávání respondentů s prarodiči a jejich vzájemnými vztahy. Výzkum by měl přinést pohled studentů sociální pedagogiky na sociální solidaritu mezi generacemi.

4.1 Operacionalizace klíčových konceptů výzkumu

Pro účely bakalářské práce a její praktické části jsme vymezili následující klíčové koncepty, aby bylo srozumitelné, jak jednotlivé pojmy, s nimiž pracujeme, chápeme.

Při vymezování pojmu sociální solidarita se přikláníme k definici Krebse (2010, s. 32), podle něž sociální solidarita souvisí především s utvářením a přerozdělováním životních podmínek a prostředků jedinců a sociální skupin (zejména rodin) v zájmu naplňování idejí sociální spravedlnosti.

Mezigenerační vztahy lze chápat jako vztahy mezi generacemi nebo také jako vztahy jednotlivců, kteří jsou odlišného věku. Tyto vztahy jsou založeny na rozdílnosti hodnot, potřebách a postojích jednotlivých generací. Podle Štěpánkové, Höschla a Vidovičové

(2014, s. 275) mohou být mezigenerační vztahy realizovány v různých kontextech a prostředí – v rodinách, na pracovištích, ale například i v rámci vzdělávání nebo v systémech poskytování péče. V moderních společnostech dochází k oslabení těchto vztahů

Pojem generace je nedílnou součástí kultur každé společnosti. Sociologie pohlíží na generaci jako velkou společenskou skupinu, která vznikla jako důsledek změny společenských podmínek nebo ji formovala široce významná společenská událost. Jednotlivé generace se také navzájem od sebe odlišují a to z různých hledisek. Podle Jandourka (2001, s. 91) je generace seskupení příbuzných věkových skupin nebo ročníků, které prošly socializačním procesem, v podobných historických a kulturních podmínkách.

4.2 Výzkumné otázky a cíle

K dosažení výzkumného cíle byla stanovena hlavní výzkumná otázka:

- Jaké jsou názory mladých dospělých na sociální solidaritu mezi generacemi?

Dílní výzkumné otázky odpovídaly jednotlivým položkám v dotazníku:

- Jaká forma sociální solidarity existuje v rodině respondenta?
- Jaký je názor respondentů na institucionální péči a domácí péči?
- Jaké jsou názory respondentů na péči státu o starší občany?
- Jaké jsou názory respondentů na sdílení hodnot a postojů mezi generacemi?
- Existují rozdíly v názorech respondentů na vztah s prarodiči?

Hlavní výzkumný cíl

- Zjistit názory respondentů na sociální solidaritu mezi generacemi

Dílní výzkumné cíle

- Zjistit formu sociální solidarity v rodině respondentů
- Zjistit názory respondentů na institucionální péči a domácí péči
- Zjistit názory respondentů na péči státu o své starší občany
- Zjistit názory respondentů na sdílení hodnot a postojů mezi generacemi
- Zjistit, zda existují rozdíly v názorech respondentů na vztah s prarodiči.

K poslední výzkumné dílní otázce byly stanoveny tři hypotézy:

H₁: Respondenti mají shodné názory na vztah s prarodiči.

H2: Respondenti přisuzují význam setkávání s prarodiči a vlivu na jejich vzájemné vztahy.

H3: Respondenti považují za důležité udržování vzájemných vztahů mezi generacemi.

Při stanovení hypotéz jsme vycházeli z toho, že v moderní společnosti dochází k oslabení mezigeneračních vztahů. Podle Trusínové (2013, s. 27) média interpretují přibývání osob dožívajících se vysokého věku ne jako lidské civilizace, ale jako hrozbu pro její chod početně silná starší generace bývá prezentována jako pasivní pro mladší generace. Přispívají k tomu i stereotypy a předsudky vůči seniorům. Můžeme tedy dojít k závěru, že sociální solidarita je mezi generacemi ohrožena.

Podle Možného (2006, s. 252) bylo zvykem se širokou rodinou stýkat a udržovat vztahy. Existovala tak určitá jistota, že v době, kdy budeme potřebovat pomoci, se o nás někdo z rodiny postará. Mezigenerační vztahy měly pevný základ a nebyly nijak velkou výjimkou. Proto i při stanovení hypotéz předpokládáme shodné názory respondentů.

4.3 Technika sběru dat a metody analýzy dat

Pro získání dat bylo použito dotazníkové šetření. Dotazník je jednou nejčastějších metod získávání v kvantitativním pedagogickém výzkumu. Dotazník obsahoval celkem 19 položek, 17 položek bylo uzavřeného typu, kde respondenti vybírali z předem definovaných odpovědí. A u třech z těchto uzavřených položek měli respondenti zdůvodnit svoji odpověď anebo napsat konkrétní příklad. Dvě položky byly otevřené a respondenti formulovali volně své odpovědi.

Výzkumný souborem byli studenti prezenční formy studia oboru sociální pedagogika Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Dotazník byl u každého ročníku rozdan osobně a následně vybrán v průběhu jejich výuky. Celkový počet rozdaných dotazníků byl 177 a návratnost byla 77 %. Konečný celkový respondentů, kteří se zúčastnili výzkumu, bylo 137.

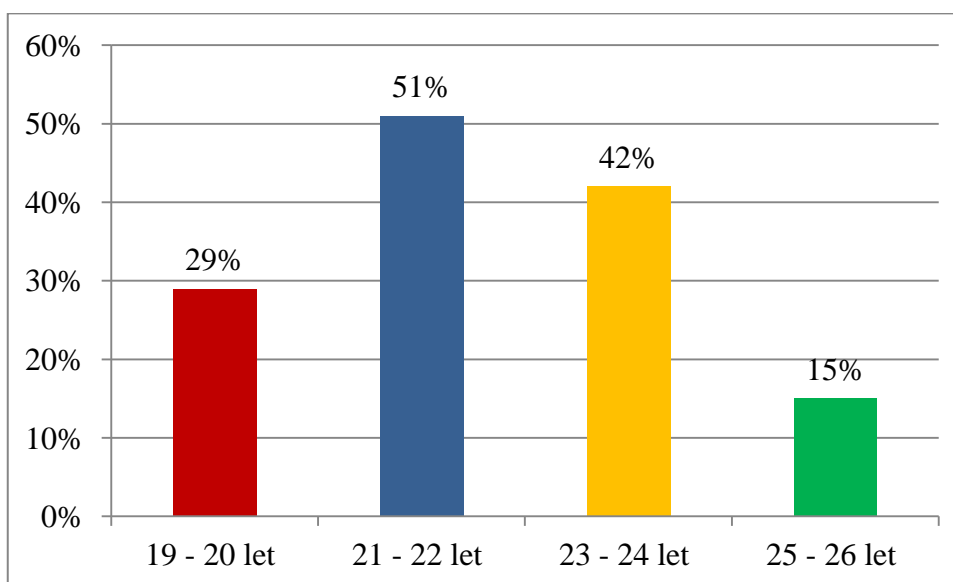
5 ANALÝZA DAT

Získaná data byla zpracována a roztríděna čárkovací metodou. U každé položky v dotazníku byla vypočítána absolutní a relativní četnost. Výsledky byly znázorněny v grafech a tabulkách nebo byly slovně popsány. Bylo také provedeno grafické znázornění a to sloupcovými grafy. Každá otázka je doplněna o interpretaci výsledků. V první části jsou zpracovány sociodemografické charakteristiky a následně jsou hodnoceny okruhy otázek, které odpovídají jednotlivým výzkumným dílčím otázkám.

Charakteristika respondentů

Položka číslo jedna zjišťovala pohlaví respondentů. Bylo zjištěno, že z celkového počtu respondentů tvoří 93 % ženy a 7 % muži.

Graf 1: Věkové rozmezí respondentů

Druhá položka v dotazníku se zaměřovala na věkové složení respondentů. Nejvyšší počet respondentů bylo v kategorii 21 – 22 let a to 37 %. Následovala kategorie 23 – 24 let s 31%, poté kategorie 19 – 20 let s 21 % a nakonec 25 – 26 let s 11 %. Věkové rozložení respondentů je rovnoměrné.

Tabulka 1: Ročník studia

Ročník studia	Absolutní četnost	Relativní četnost
1. ročník bakalářského studia	28	20 %
2. ročník bakalářského studia	36	27 %
3. ročník bakalářského studia	28	20 %

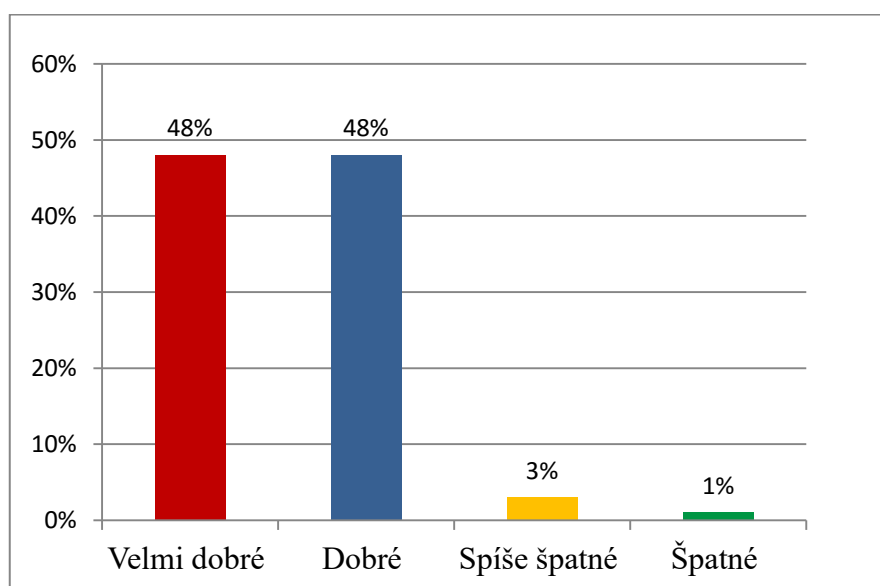
studia		
1. ročník navazujícího magisterského studia	25	18 %
2. ročník navazujícího magisterského studia	20	15 %
Celkem	137	100 %

Pro dotazníkové šetření byli vybráni studenti prezenčního studia. Třetí položka tedy zjišťovala konkrétní ročník studia u respondentů. Největší počet respondentů je zastoupen druhým ročníkem bakalářského studia s 27 %. Následuje první a třetí ročník bakalářského studia, oba shodně s 20 %. A nakonec první a druhý navazující magisterské ročníky studia, které byly zastoupeny i nejmenším počtem respondentů.

Forma sociální solidarity v rodině respondentů

První výzkumná dílčí otázka se snažila zodpovědět, zda existuje určitá forma sociální solidarity v rodině respondentů. V dotazníku byla označena jako položka číslo čtyři. Většina respondentů, 96 % z celkového počtu, je přesvědčena, že se u nich v rodině vyskytuje určitá forma sociální solidarity. Pouze 2 % respondentů odpovědělo záporně a shodně i další 2 % respondentů si není jistá. Mezi nejčastější odpovědi respondentů jaká konkrétní forma solidarity se objevovaly: odvoz k lékaři (28 %), pomoc s domácími pracemi (27 %), vzájemná pomoc, kdykoli je potřeba (18%), zajištění nákupů (15 %), péče o některého člena rodiny (8%) a hlídání dětí (4 %).

Graf 2: Vztahy v rodině

Pátá položka v dotazníku se snažila rozpoznat vztahy v rodině respondentů. Skoro polovina respondentů, konkrétně 48 %, je přesvědčena, že mají velmi dobré a dobré vztahy v rodině. Pouze 3 % respondentů je považují za spíše špatné a 1 % respondentů za špatné.

Tabulka 2: Nejčastější způsob pomoci mladší generace generaci starší

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu	104	26 %
Pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu	56	14 %
Pomoc při zajištění chodu domácnosti	109	28 %
Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí	69	18 %
Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti	13	3 %
Nácvik dovedností pro zvládnání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění.	41	10 %
Jiné	1	1 %
Celkem	393	100 %

Položka číslo čtrnáct zjišťovala nejčastější způsob pomoci mladší generace generaci starší. Na výběr měli respondenti škálu odpovědí a mohli zvolit maximálně tři podle jejich názoru nejčastější formy. Nejvyšší počet respondentů a 28 % si myslí, že je to pomoc při zajištění chodu domácnosti. Druhou nejčastější odpovědí s 26 % byla pomoc při zvládnání běžných úkonů o vlastní osobu. Jako další pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí s 18 % a se 14 % pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu. A 10 % respondentů si myslí, že je to nácvik dovedností pro zvládnání péče o vlastní osobu a 3 % respondentů, že jsou to výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti. Pouze jeden respondent zvolil odpověď jiné, a to odvoz.

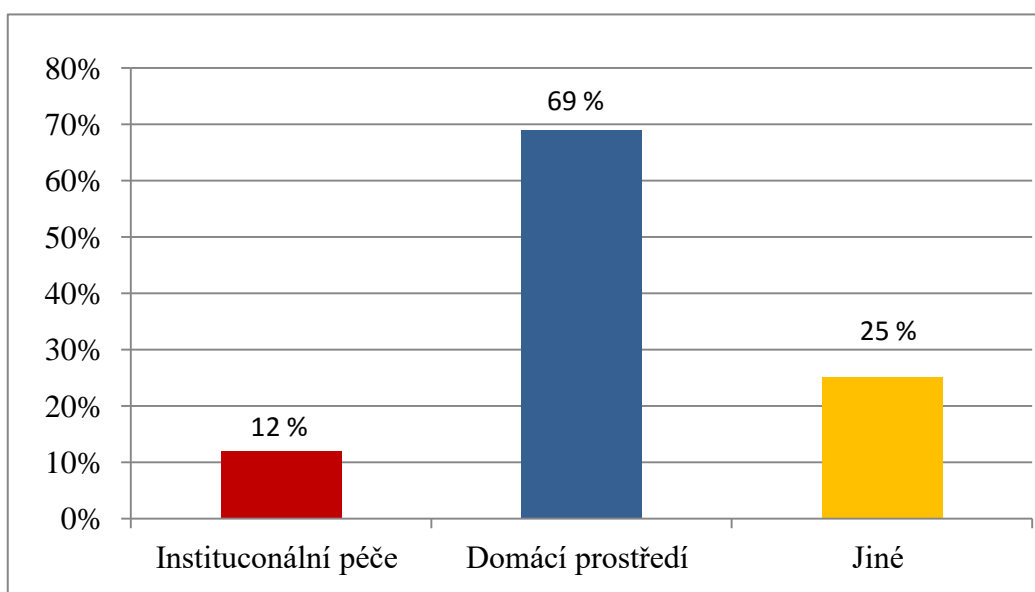
Položka číslo patnáct se zabývala nejčastějším způsobem pomoci starší generace generaci mladší. Odpovědi byly rozděleny na několika kategorií. První kategorie zahrnuje zkušenosti, rady, znalosti a emocionální podporu (44 %). Odpovědi v této kategorii se

objevovaly nejčastěji. Druhou nejčastější kategorií byla ta, která zahrnovala hlídání dětí, pomoc s výchovou a vzdělávací činnosti (23 %). Další kategorií odpovědí, která se u respondentů objevovala jako třetí nejčastější, byla finanční výpomoc a jakákoliv finanční forma pomoci (21 %).

Názory na institucionální a domácí péči

Dvanáctá položka se zabývala názory respondentů na to, zda považují za svoji povinnost pomoci svým rodičům, až se nebudou schopni vlastními silami sami o sebe postarat. Většina respondentů, 97 %, si myslí, že ano. Pouze 3 % respondentů odpovědělo záporně. Jako důvod uvedli, že je o to rodiče sami požádali, aby o ně sami nepečovali, protože chápou, jak náročné to je a zvolili by proto institucionální péči. Například domov pro seniory.

Graf 3: Druh péče

Položka číslo třináct se zaměřila na to, jaký druh péče je podle respondentů vhodnější o sobu závislou na péči jiné fyzické osoby. Svoji odpověď respondenti i vždy zdůvodňovali. Nejvíce respondentů je přesvědčeno, 69 %, že domácí prostředí je tou nejlepší volbou. **Důvody:**

- Doma se každý cítí lépe (40 %).
- Domáci prostředí není stresující a deprimující na rozdíl od institucionálního prostředí (28 %).
- Doma máme okolo sebe oporu a podporu rodiny (17 %).

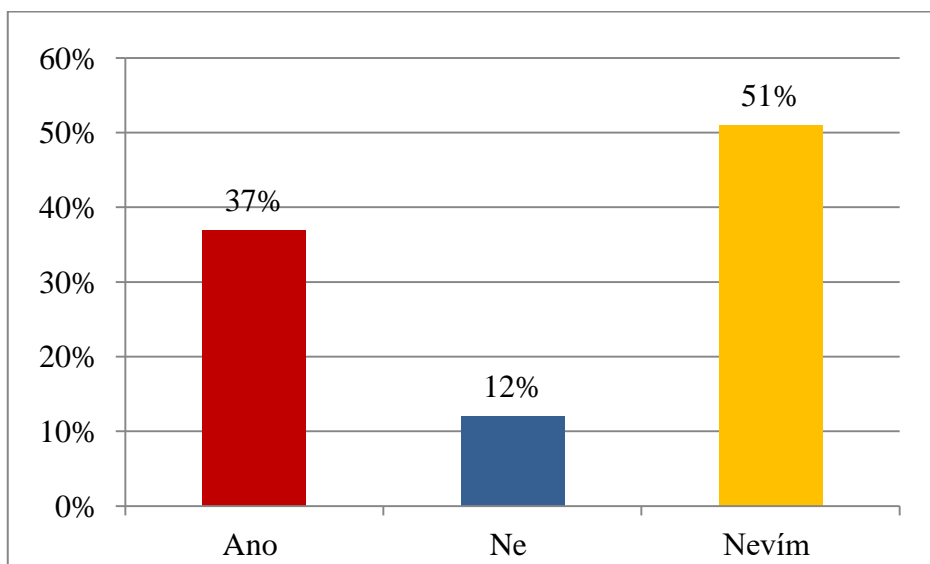
- Domácí prostředí má pozitivní vliv na psychický a fyzický stav osoby závislé na péči jiné fyzické osoby (15 %).

Často se ale také u těchto odpovědí objevovalo, že i když respondenti by zvolili domácí péči, tak by ještě zvažovali, zda na to mají fyzické, psychické a finanční síly. Někteří respondenti svůj výběr odpovědi nezdůvodnili.

Odpověď „Institucionální péče“ zvolilo pouze 12 % respondentů. Svoje odpovědi zdůvodnili tím, že institucionální péče nabízí odborně kvalifikovaný personál, který se dokáže lépe postarat o takovou osobu a rodina tak může pracovat a danou osobu navštěvovat nebo si ji brát na víkendy domů. Anebo také, že by na to neměli čas, protože by museli chodit do zaměstnání, aby uživili svoji rodinu.

Odpověď „Jiné“ zvolilo 25 % respondentů. Respondenti s touto možností jako důvod uváděli, že by zkombinovali domácí prostředí s institucionální péčí anebo něco mezi tím. Jako další časté odpovědi se objevovaly, že vždy záleží na individuálním onemocnění a také, jaké má rodina možnosti. Objevila se i odpověď, že by respondenti jako možnost jiné zvolili denní stacionář.

Graf 4: Opuštění zaměstnání

Čtrnáctá položka se zabývala názory respondentů, zda by dokázali opustit zaměstnání kvůli péči o nemocného člena rodiny. Nejvíce respondentů, 51 %, neví, jak by se rozhodlo. Naopak 37 % respondentů by ze zaměstnání kvůli takovému důvodu odešli. A 12 % respondentů by zaměstnání kvůli péči o nemocného člena rodiny neopustilo.

Názory na péči státu o své starší občany*Tabulka 3: Péče státu*

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	31	23 %
Ne	75	54 %
Nevím	31	23 %
Celkem	137	100 %

Položka číslo sedmnáct se ptala respondentů, zda si myslí, že stát dokáže zajistit vhodnou péči svým občanům. Více jak polovina respondentů, 54 %, odpovědělo záporně. A 23 % respondentů si myslí, že stát dokáže zajistit vhodnou péči. Zbýlých 23 % respondentů si neví, jestli stát dokáže zajistit vhodnou péči svým občanům.

Názory na sdílení hodnot a postojů mezi generacemi

Osmnáctá položka v dotazníku zjišťovala, zda respondenti obohatili svými znalostmi své prarodiče. Na tuto otázku odpovědělo kladně 72 % respondentů. Nejčastěji svým prarodičům předali znalosti v oblasti moderních teorií jako je počítač, internet a mobilní telefon (64 %). Tyto odpovědi převažovaly u většiny respondentů. Někteří také uváděli, že svým prarodičům zprostředkovali informace (36 %), které se dozvěděli v průběhu studia nebo vysvětlení některých pojmů, které používá současná generace a ta starší jim nerozumí. A 28 % respondentů si myslí, svým prarodičům žádné znalosti nepředali.

Tabulka 4: Společné hodnoty členů rodiny

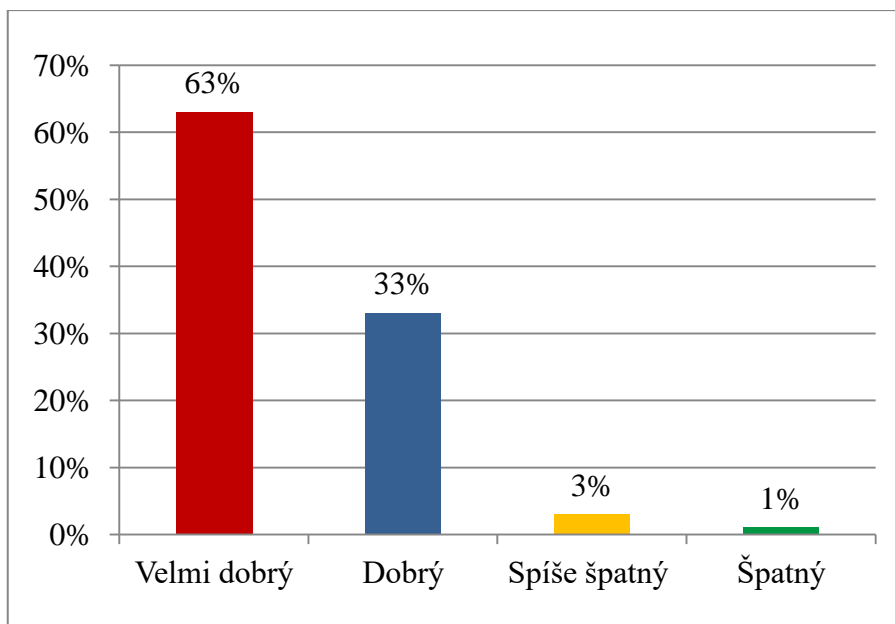
Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	126	92 %
Ne	4	3 %
Nevím	7	5 %
Celkem	137	100 %

Devatenáctá položka v dotazníku se zaměřila na to, zda jsou společné hodnoty členů rodiny důležité pro fungování mezigeneračních vztahů. Většina respondentů, 92 %, si myslí, že ano. Záporně odpověděla 3 % respondentů. A 5 % respondentů neví, zda jsou společné hodnoty důležité pro fungování mezigeneračních vztahů.

Zjistit, zda existuje rozdíl v názorech respondentů na jejich vztah s prarodiči.

Na šestou položku, zda mají respondenti prarodiče, odpovědělo 93 % kladně a 7 % záporně. Pro položky číslo sedm, osm a devět budeme pracovat se 128 respondenty jako celkovým počtem. Pro otázky číslo deset a jedenáct budeme pracovat opět s počtem 137 respondentů.

Graf 5: Vztah s prarodiči

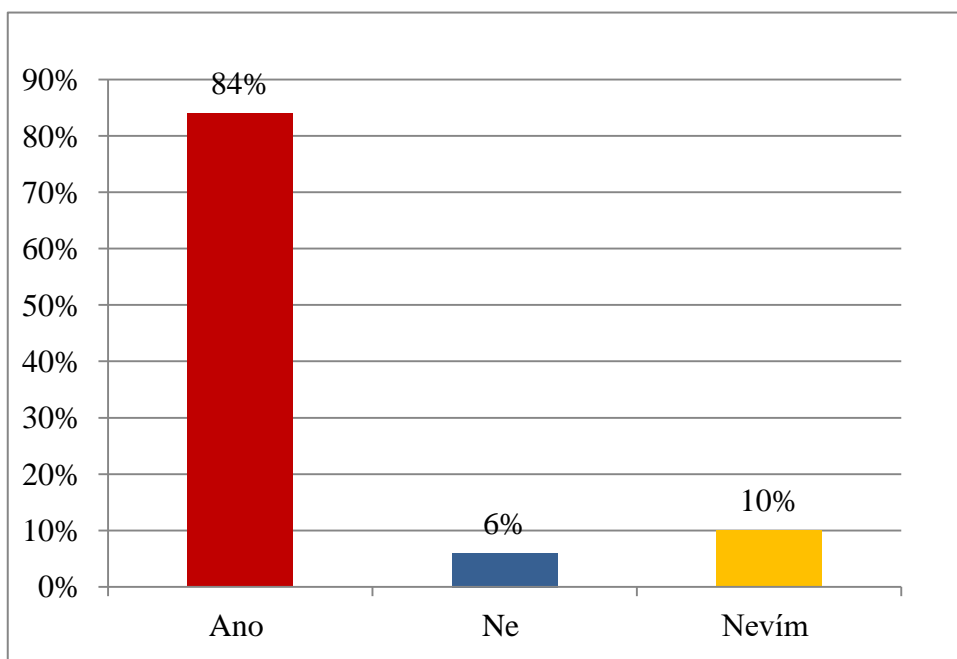
Sedmá položka zjišťovala vztah respondentů s prarodiči. Za velmi dobrý svůj vztah s prarodiči považuje 63 % respondentů. Za dobrý vztah 33 % respondentů a 3 % za spíše špatný a pouze 1 % za špatný.

Tabulka 5: Setkávání s prarodiči

Odpovědi	Absolutní četnost	Relativní četnost
Každý den	13	10 %
Několikrát do týdne	58	45 %
Několikrát denně	0	0 %
Několikrát do roka	22	17 %
Nestýkám se s prarodiči	1	1 %
Jinak	34	27 %
Celkem	128	100 %

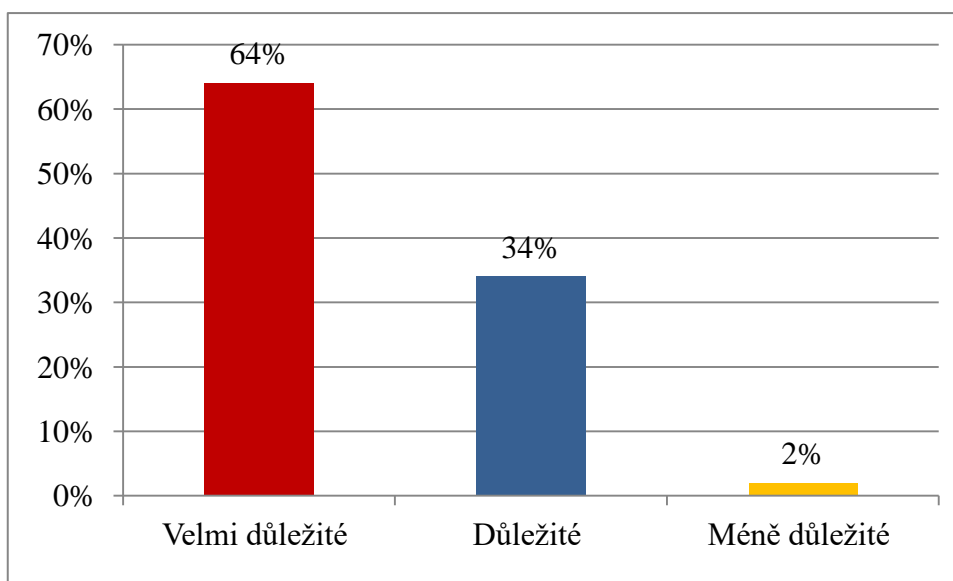
Položka číslo osm se zabývala otázkou, jak často se respondenti vídají se svými prarodiči. Odpověď několikrát do týdne zvolilo 45 % respondentů. V odpovědi jinak (27 %) bylo nejčastěji uváděno, že se svými prarodiči se vídají jednou týdně, párkrát do měsíce, jednou za měsíc, jednou za dva týdny a jednou ročně. Několikrát do roka se svými prarodiči vídá 17 % respondentů. Každý vidí své prarodiče 10 % respondentů a 1 % respondentů se nestýká se svými prarodiči. A několikrát denně se svými prarodiči nevidá ani jeden z respondentů.

Graf 6: *Vzájemné setkávání*

Devátá položka v dotazníku zjišťovala, zda setkávání s prarodiči má vliv na vzájemné vztahy s respondenty. Většina respondentů, 84 %, je přesvědčeno, že ano. Odpověď ne zvolilo 6 % respondentů a 10 % respondentů neví, zda to má vliv.

Graf 7: Vzájemné vztahy mezi generacemi

Položka číslo deset zjišťovala, jaký mají respondenti názor na udržování vzájemných vztahů mezi generacemi. Za velmi důležité je považuje 64 % respondentů. Za důležité 34% respondentů. Za méně důležité je považuje pouze 2 % respondentů. Na otázku byla možnost odpovědět, že je považují respondenti za nedůležité, ale nikdo z nich si tuto možnost ne zvolil, proto ji nevkládáme do grafu.

V jedenácté položce uváděli respondenti nejčastější důvod, který napomáhá k udržení vzájemných vztahů mezi generacemi. Jako nejčastější odpověď se objevila kategorie, do níž spadaly vzájemné návštěvy a naslouchání, setkávání se při oslavách nebo svátcích (52 %). Druhou nejčastější kategorií byla ta, která zahrnovala pojmy jako tolerance, respekt, porozumění, úcta, kompromisy, trpělivost a láska (33 %). Poslední kategorie byla komunikace (15 %).

Ověření hypotéz

H₁: Respondenti 1. a 5. ročníku mají shodné názory na vztah s prarodiči.

H₀: Mezi názory respondentů 1. a 5. ročníku na vztah s prarodiči neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi názory respondentů 1. a 5. ročníku na vztah s prarodiči existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 6: Čtyřpolní tabulka

Odpovědi	Velmi dobrý	Dobrý	Spíše špatný	Špatný	Celkem
1. ročník	16	12	0	0	28
5. ročník	13	6	0	0	19
Celkem	29	18			

$$\chi^2 = 0,61$$

$$\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$$

Na základě provedeného výpočtu přijímáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,05 – mezi názory respondentů 1. a 5. ročníku na vztah s prarodiči neexistuje statisticky významný rozdíl.

H₂: Respondenti přisuzují význam setkávání s prarodiči a vlivu na jejich vzájemné vztahy.

H₀: Mezi názory respondentů 1. a 5. ročníku na setkávání s prarodiči a vlivem na jejich vzájemné vztahy neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi názory respondentů 1. a 5. ročníku na setkávání s prarodiči a vlivem na jejich vzájemné vztahy existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 7: Čtyřpolní tabulka

Odpovědi	Ano	Ne	Nevím	Celkem
1. ročník	23	0	5	28
5. ročník	16	0	3	19
Celkem	39		8	

$$\chi^2 = 0,95$$

$$\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$$

Na základě provedeného výpočtu přijímáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,05 – mezi názory respondentů 1. a 5. ročníku na setkávání s prarodiči a vlivem na jejich vzájemné vztahy neexistuje statisticky významný rozdíl.

H3: Respondenti považují za důležité udržování vzájemných vztahů mezi generacemi.

H0: Mezi názory respondentů 1. a 5. ročníku na udržování vzájemných vztahů mezi generacemi neexistuje statisticky významný rozdíl.

HA: Mezi názory respondentů 1. a 5. ročníku na udržování vzájemných vztahů mezi generacemi existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 8: Čtyřpolní tabulka

Odpovědi	Velmi důležité	Důležité	Méně důležité	Nedůležité	Celkem
1. ročník	20	8	0	0	28
5. ročník	12	7	0	0	19
Celkem	32	15			

$$\chi^2 = 0,36$$

$$\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$$

Na základě provedeného výpočtu přijímáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,05 – mezi názory respondentů 1. a 5. ročníku na udržování vzájemných vztahů mezi generacemi neexistuje statisticky významný rozdíl.

6 INTERPRETACE DAT

V úvodu praktické části jsme si stanovili výzkumné otázky, cíle a hypotézy. V této kapitole se zaměříme na to, zda jsme stanovených cílů dosáhli, odpověděli na výzkumné otázky a potvrdili stanovené hypotézy.

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit názory studentů sociální pedagogiky na sociální solidaritu mezi generacemi. Pro dosažení tohoto cíle byly stanoveny dílčí výzkumné otázky, které spadaly pod konkrétní otázky v dotazníku.

První dílčí výzkumná otázka zjišťovala formu sociální solidarity v rodině respondentů. Většina respondentů (96 %) si myslí, že se u nich v rodině vyskytuje určitá forma sociální solidarity. Podle respondentů se nejčastěji jedná o odvoz prarodiče k lékaři nebo člena rodiny, který nemá řidičské oprávnění, pomoc prarodičům s domácími pracemi (vaření, uklízení, pomoc na zahradě, fyzicky náročnější práce), zajištění nákupů, péče o některého člena rodiny a vzájemná pomoc v rodině nebo hlídání dětí a mladších sourozenců. Vysoká míra kladných odpovědí může odrážet i to, že respondenti ve většině odpovědí mají velmi dobré nebo dobré vztahy v rodině. Dalším zkoumaným aspektem byl nejčastější způsob pomoci mladší generace generaci starší. Podle respondentů je to pomoc při zajištění chodu domácnosti (28 %) a pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu (26 %). Tuto skutečnost nám podporují i odpovědi z předchozí otázky. Starší generace naopak předává nejvíce mladší generaci své zkušenosti, rady a vypomáhá jí při výchově dětí.

Druhá dílčí výzkumná otázka měla zjistit názory respondentů na institucionální a domácí péči. Téměř všichni respondenti (97 %) jsou shodně přesvědčeni, že by se o své rodiče postarali, pokud by toho nebyli schopni sami. Chápu to jako svoji povinnost. Pouze 3 % respondentů mají jiný názor. Jako vysvětlení respondenti uvedli, že je o to sami rodiče požádali, aby péči o ně svěřili do rukou odborníků. Druhým zkoumaným aspektem byly názory na druh péče o osobu závislou na péči jiné fyzické osoby. Více jak polovina respondentů (69 %) je přesvědčena, že domácí prostředí je nejvhodnější volba. Odůvodňovali to například tím, že domácí prostředí je pro člověka vhodnější, protože má okolo sebe své blízké a ti mohou mít pozitivní vliv na jeho fyzický a psychický stav. Čtvrtina respondentů by však zvolila možnost jiné a snažila by se najít jakýsi kompromis mezi oběma druhy péče. A 12 % respondentů by se rozhodlo pro institucionální péči. Tento druh péče by zvolili hlavně proto, že v zařízeních je odborný personál, který se podle nich postará o člověka lépe. A i kvůli tomu, že by nechtěli opustit své zaměstnání. Na to navazuje otázka,

jestli by si respondenti dokázali představit, že by opustili své zaměstnání právě kvůli péči o nemocného člena rodiny. Polovina respondentů (51 %) neví, zda by zaměstnání opustila nebo ne. Více jak čtvrtina (37 %) by však ze zaměstnání odešla, aby se mohla postarat o nemocného člena rodiny. A pouze 12 % respondentů by zaměstnání neopustilo.

Třetí dílčí výzkumná otázka byla zaměřena na péči státu o své starší občany. Výsledky ukazují, že polovina respondentů (54 %) si myslí, že stát nedokáže zajistit vhodnou péči svým občanům. Shodně je skoro čtvrtina respondentů přesvědčena, že stát ji dokáže zajistit, anebo si není jistá, jestli je toho stát schopen.

Čtvrtá dílčí výzkumná otázka měla zjistit názory respondentů na sdílení hodnot a postojů mezi generacemi. Z výzkumů vyplynulo, že většina (72 %) respondentů předala svým prarodičům své znalosti. Nejčastěji se jednalo o oblast moderní techniky (64 %), kdy své prarodiče naučili zacházet s telefonem, počítačem a internetem. Někteří uvedli, že jim předávají informace (36 %), které se dozvěděli během studia. Často také prarodičům vysvětlují některé pojmy týkající se současné doby nebo cizí slova, kterým nerozumí. Téměř všichni respondenti (92 %) považují společné hodnoty členů rodiny za důležité pro fungování mezigeneračních vztahů. Jen 3 % respondentů si myslí, že je tomu naopak. A 5 % respondentů si není jistých, zda jsou tyto hodnoty důležité.

Pátá dílčí výzkumná otázka se zabývala zjištěním, zda existují rozdíly v názorech respondentů na vztah s prarodiči. Skoro všichni respondenti (93 %) uvedli, že mají prarodiče a proto se zkoumaný vzorek respondentů nijak výrazně nesnížil. Nejvíce respondentů (63 %) považuje za svůj vztah s prarodiči za velmi dobrý a třetina (33 %) z nich za dobrý. Pouze nepatrné procento (3 % a 1 %) jej vnímá spíše špatný nebo špatný. S tím se shodují i odpovědi respondentů, že se svými prarodiči vídají poměrně často. Nejčastěji několikrát za týden (45 %) a druhou nejčastější odpovědí bylo jinak (27 %), kdy se respondenti vídají se svými prarodiči jednou týdně, párkrát do měsíce, jednou za měsíc, jednou za dva týdny a jednou ročně. Necelá pětina (17 %) respondentů se vídá s prarodiči pouze několikrát do roka. Z toho 10 % respondentů každý den a 1 % z nich se s nimi nestýká vůbec. Žádný s respondentů se s prarodiči nevídá několikrát denně. Čtyři pětiny (84 %) respondentů se shodly, že setkávání s prarodiči má vliv na jejich vzájemné vztahy. Jen 6 % je přesvědčeno o opaku a deset procent z nich neví, jestli má setkávání s prarodiči vliv na jejich vzájemné vztahy. Více jak polovina respondentů (64 %) také považuje za velmi důležité udržování vzájemných vztahů mezi generacemi. Třetina si myslí, že je to důležité. A 2 % respondentů to chápe jako méně důležité a nikdo z respondentů si nemyslí, že je to nedůležité.

Z odpovědí dotazovaných vyplynulo, že nejčastější důvod, který napomáhá k udržení vzájemných vztahů mezi generacemi, je vzájemné setkávání a komunikace. Může se tak dít prostřednictvím rodinných oslav a svátků. Všechny generace by si však podle respondentů měli prokazovat vzájemnou úctu, respekt, lásku a toleranci. Důležitou součástí jsou i kompromisy, kdy si občas musíme navzájem ustoupit. Všechny stanovené hypotézy nám vyšly jako nulové, tedy, že mezi názory respondentů neexistuje staticky významný rozdíl. Z výzkumu vyplývá, že názory respondentů na vztah s prarodiči jsou ve většině pozitivní. I když dochází k oslabení mezigeneračních vztahů, tak názory na vztah s prarodiči jsou kladné a neexistuje v nich statisticky významný rozdíl. Hypotézy nám potvrzují, že respondenti mají shodné názory na vztah s prarodiči.

V této kapitole provedeme srovnání výsledků našeho výzkumu s výzkumem „Mezigenerační solidarita“. Tento výzkum byl součástí mezinárodního srovnávacího výzkumu „Hodnota dětí a mezigenerační solidarita“. Výzkumné šetření bylo provedeno na populaci tří generací – dcer, matek a babiček a srovnáno s podobně navrženým výzkumem v Německu a Turecku. I když se náš výzkum soustřeďuje na sociální solidaritu mezi generacemi, tak některé poznatky ze srovnávacího výzkumu můžeme použít. Jednou z hlavních otázek, kterou se výzkumníci zabývali, bylo to, že zkoumali stav mezigenerační rodinné solidarity v Evropě.

Podle našeho výzkumu bylo zjištěno, že většina respondentů má v rodině velmi dobré vztahy a považují za svoji povinnost postarat se o své rodiče, až toho nebudou sami schopni. Podle výzkumu Iva Možného (2004), však povaha vztahu s rodiči nezasahuje do rozsahu poskytované pomoci a výzkumníci nemohli na základě jejich výsledků potvrdit, že dobrý vztah s rodiči zaručí případnou pomoc.

V našem výzkumu jsme zjistili, že určitá forma solidarity se vyskytuje u většiny rodin respondentů. I srovnávací výzkum potvrzuje, že úroveň mezigenerační solidarity respondentů v České Republice je vysoká. Na rozdíl od Německa, které má vyšší míru a lepší nabídku institucionalizované solidarity v podobě sociálního státu. Zajímavé je srovnání výsledků s Tureckem. Je překvapující, že Turecko, které má menší síť institucionálních zařízení než Česká Republika, vykazuje stejnou anebo i nižší solidaritu než právě česká rodina. I přesto všechno se výzkumníci domnívají, že základ pro mezigenerační a rodinnou solidaritu se rozpadá. Například z důvodu toho, že se rodí méně dětí, není neobvyklé mít pouze jedno dítě a navíc třetina žen zůstává bezdětná.

7 DOPORUČENÍ

V rámci této bakalářské práce jsme zjišťovali názory na sociální solidaritu studentů sociální pedagogiky mezi generacemi. Výsledky, které z výzkumu vyplynuly, ukazují, že u většiny rodin respondentů se vyskytuje určitá forma sociální solidarity. I přesto by se mohlo na hodnotu sociální solidarity mezi generacemi více poukazovat a zdůrazňovat ji. Východiskem by mohl být projekt, který by měl studenty přimět, aby si uvědomili, že právě hodnota sociální solidarity je důležitá pro jejich vztah s rodiči a prarodiči.

Projekt by byl realizován v rámci pořádání seminářů pro studenty vysokých škol nebo vyšších odborných škol. Semináře by byly uskutečněny v rámci běžné výuky, a to proto, aby studenti byli ochotni více spolupracovat, protože pokud by tento seminář zasahoval do jejich volného času, dalo by se očekávat, že aktivita z jejich strany bude velmi nízká.

Seminář by trval tři vyučovací hodiny a každá skupina studentů by se ho zúčastnila dvakrát, aby skupina mohla navzájem porovnat minulé názory ze semináře se současnými názory. V semináři by byly využity metody slovní, konkrétně dialogické metody. Bylo by vhodné, aby se studenti ve skupině navzájem dobře znali. Pokud by skupina byla složena ze studentů, kteří se ve škole pouze potkávají, ale nic o sobě nevědí, tak by následná diskuze mohla drhnout. Studenti by nejspíše nebyli tak otevření k někomu, koho příliš neznají. Před seminářem by byl studentům rozdán dotazník, který by zjišťoval jejich názory na sociální solidaritu mezi generacemi. Z toho by pak i následně vycházelo vedení semináře a oblasti, na které bychom se v semináři zaměřili. Například proč většina zvolila danou možnost a co je k tomu vedlo.

Seminář by začínal úvodní řečí a následným rozdělením studentů do menších skupin, nejlépe po čtyřech až pěti studentech. Každá skupina by měla zadané úkoly, které by představovaly určitou situaci a studenti by se do ní měli vžít a najít řešení. Poté by mezi sebou své závěry prodiskutovali. Po tomto bodu by následovala společná diskuze celé skupiny, která by trvala přibližně asi 15 – 20 minut pro jedno dané téma. Společná diskuze by byla řízená vyškoleným odborníkem. Například některým z učitelů nebo vychovatelů školy. Pro ukázkou uvádíme některé konkrétní náměty pro plnění úkolů, diskuze a otázky, které by mohly podnítit a vyvolat diskuzi:

Jak si pomáháme navzájem v rodině? – studenti si představí konkrétní situaci v rodině a budou diskutovat o tom, jaká forma pomoci převažuje v jejich rodině.

Mezigenerační učení – studentům je nejprve vysvětlen pojem mezigenerační učení, poté si studenti představí, jak se v rodině navzájem obohacují, co jim předali jejich rodiče, prarodiče a naopak oni jim.

Jak trávíte čas se svými prarodiči? – studenti budou diskutovat nad tím, jak tráví společný čas se svými prarodiči, kolik ho společně tráví a jaké mají společné zájmy se svými prarodiči a jak to ovlivňuje jejich společně trávený vztah.

Obětování se druhému – studentům bude předložena otázka, zda by dokázali opustit zaměstnání kvůli péči o nemocného člena rodiny, jaký druh péče, zda institucionální péči nebo domácí prostředí, by zvolili pro osobu závislou na péči jiné fyzické osoby a také zda považují za svoji povinnost postarat se o své rodiče, až toho nebudou sami schopni.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme se zabývali názory studentů sociální pedagogiky na sociální solidaritu mezi generacemi. Dozvěděli jsme se, že se téma dostává do popředí zájmu odborníků a je potřeba mu věnovat značnou pozornost. Například z hlediska toho, že nabízí spoustu otázek, kterými se jako společnost budeme muset v blízké době zabývat. A právě některé z těchto otázek jsme rozpracovali i v našem výzkumu.

Jak již bylo uvedeno, sociální solidarita se vztahuje k vzájemné pomoci a odpovědnosti. V rámci našeho výzkumu jsme se zaměřili na oblast vzájemné pomoci a odpovědnosti mezi generacemi. Hlavní cíl výzkumu byl zjistit názory studentů sociální pedagogiky na sociální solidaritu. V otázce formě solidarity, která se vyskytuje v rodině respondentů, jsme zjistili, jen nepatrné rozdíly v názorech dotazovaných. U otázky na institucionální a domácí péči nebyly názory respondentů příliš odlišné, většina z nich by zvolila domácí prostředí pro péči o své blízké. V další otázce, která se zabývala péčí státu o své občany a zda se stát dokáže vhodně postarat o své občany, byly názory více jak poloviny respondentů záporné. V otázce názorů respondentů na sdílení hodnot a postojů mezi generacemi, jsme zjistili, že je skoro všichni dotazovaní za důležité považují. Tři čtvrtiny respondentů si myslí, že obohatili prarodiče svými znalostmi. Poslední otázka zjišťovala, zda existuje vztah mezi mírou setkávání respondentů s jejich prarodiči a vzájemnými vztahy. Dozvěděli jsme se, že většina respondentů má dobré vztahy s prarodiči a, že se s nimi i často vídají, což nám odpovídá i naši položenou otázku.

Naše bakalářská práce přinesla celkový pohled na problematiku sociální solidarity mezi generacemi, která se stává velmi aktuální. Bylo by zajímavé na tuto práci navázat dalším výzkumem, který by se věnoval podrobněji konkrétním oblastem sociální solidarity mezi generacemi, například právě otázce institucionální a domácí péče, které budeme jednou všichni vystaveni. Anebo i otázkám, jak se projevují jednotlivé formy sociální solidarity v rodině.

Všech cílů, které jsme si stanovili, jsme dosáhli. Zjistili jsme, že určité rozdíly v odpovědích respondentů na danou problematiku existují. Nebyl však prokázán statisticky významný rozdíl. Názory na sociální solidaritu mezi generacemi jsou vesměs pozitivní. Ačkoliv daná zjištění jsou kladná, tak si myslíme, že je důležité se věnovat oblasti sociální solidarity mezi generacemi. Měli bychom podporovat sociální solidaritu mezi generacemi v rodinách a společnosti a také upozornit na to, jak je pro naše budoucí soužití důležitá.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní zdroje

- [1] ANDRYSOVÁ, Pavla, Jana MARTINCOVÁ a Vendula MACHÁČKOVÁ. *Profesní kontext sociální pedagogiky: motivace studentů k výkonu*. 1. vydání. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2014. ISBN 978-80-7454-464-4.
- [2] DUDOVÁ, Radka. Péče o stárnoucí rodiče. In Hašková. *Vlastní cestou?: životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2014, 397 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-178-7.
- [3] DURKHEIM, Émile. *Společenská dělba práce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004, 375 s. ISBN 8073250411.
- [4] DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 112 s. ISBN 978-80-247-4138-3.
- [5] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. 1. vyd. Praha: Galén, 2012, 194 s. ISBN 978-80-7262-900-8.
- [6] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4. Dostupné také z: http://toc.nkp.cz/NKC/200711/contents/nkc20071748709_1.pdf
- [7] JEŘÁBEK, Hynek. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013, 316 s. ISBN 978-80-7419-117-6.
- [8] JEŘÁBEK, Hynek, 2013 cit. podle Silverstein, M., Lawton, L., Bengtson, V. 1994. Type of relations between parents and adult children. In Bengtson, V. L., Harootyan, R. A. *Intergenerational linkages: Hidden connection in American Society* (43 – 76). New York: Springer Publ.
- [9] JIRÁSKOVÁ, Věra. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 198 s. ISBN 80-86861-80-5.
- [10] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [11] KREBS, Vojtěch. *Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009, 178 s. ISBN 978-80-7416-044-8.

- [12] KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 542 s. ISBN 978-80-7357-585-4.
- [13] KITLIŇSKÁ, Jana. *Mezigenerační učení v kontextu aktuálních trendů a koncepcí*. Media4u Magazine. Čtvrtletní časopis pro podporu vzdělávání. Praha: Ing. Jan Chromý, 2012, roč. 9, č. 4/2012, s. 74 – 80. ISSN 1214-9187.
- [14] MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, 328 s. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3148-3.
- [15] *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomost*. Díl 6., R – S. Praha: Československý Kompas, 1932, 1132 s.
- [16] MOŽNÝ, Ivo a kol. *Mezigenerační solidarita: výzkumná zpráva z mezinárodního srovnávacího výzkumu "Hodnota dětí a mezigenerační solidarita"*. Praha: VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2004. 138, ix s. ISBN 80-239-4279-4.
- [17] MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 311 s. Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-58-x.
- [18] NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 123 s. Pro rodiče. ISBN 9788024720753.
- [19] NOVÁK, Tomáš a BEASTESS. *Jak (pře)žít se stárnoucími rodiči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013, 130 s. ISBN 978-80-247-4623-4.
- [20] NOVÁK, Tomáš. *Jak (ne)rozumět emocím stárnoucích rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 112 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-5152-8.
- [21] PACÁKOVÁ, Hana, TRUSINOVÁ, Romana. Citová solidarita. In Jeřábek, Hynek. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2013, s. 316. ISBN 978-80-7419-117-6.
- [22] PETROVÁ KAFKOVÁ, Marcela. *Mezigenerační solidarita ve stárnoucí společnosti*. Sociální studia, Brno: Fakulta sociálních studií MU Brno, 2010, roč. 7, č. 4, s. 63-84. ISSN 1214-813X.
- [23] PETRŮŠEK, Ivan, ROEDLOVÁ, ADÉLA. Solidarita pomoci. In Jeřábek, Hynek. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2013, s. 316. ISBN 978-80-7419-117-6.

- [24] PROCHÁZKOVÁ, Pavla, TRUSINOVÁ, Romana. Solidarita souhlasu. In Jeřábek, Hynek. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2013, s. 316. ISBN 978-80-7419-117-6.
- [25] RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. *Mezigenerační učení: učit se mezi sebou v rodině*. Studia paedagogica, Brno: Masarykova univerzita, 2012, roč. 17, č. 1, s. 163-182. ISSN 1803-7437. doi:10.5817/SP2012-1-10.
- [26] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 225 s. ISBN 978-80-247-3850-5.
- [27] SRNCOVÁ, Michaela. Normativní solidarita. In Jeřábek, Hynek. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2013, s. 316. ISBN 978-80-7419-117-6.
- [28] ŠIKLOVÁ, Jiřina, Předmluva. In Jeřábek, Hynek. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2013, s. 316. ISBN 978-80-7419-117-6.
- [29] ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana, Cyril HÖSCHL a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014, 288 s. ISBN 978-80-246-2628-4.
- [30] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.
- [31] TRUSINOVÁ, Romana. Ageismus a mezigenerační vztahy. In Vlachová, Klára. *Hodnoty, postoje, chování: Česká republika 2002-2012 : sociální report projektu European Social Survey*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2013, 147 s. ISBN 978-80-7330-224-5.
- [32] TRUSINOVÁ, ROMANA. Solidarita kontaktů. In Jeřábek, Hynek. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2013, s. 316. ISBN 978-80-7419-117-6.

Internetové zdroje

- [1] ČESKO. Zákon č. 563 ze dne 24. 09 2004 o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>.
- [2] CHEUNG, Chau-kiu and Stephen MA. *Coupling Social Solidarity and Social Harmony in Hong Kong*. Social Indicators Research [online]. 2011, 103(1): 145-167 [cit. 2015-12-02]. DOI: 10.1007/s11205-010-9702-8. ISSN 03038300. Dostup-

- né z: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=11&sid=eec6d113-4623-4570-824e-0267af7ae107%40sessionmgr4005&hid=4107&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#AN=61236443&db=a9h>.
- [3] EFREMENKO, Dmitry and Yaroslava EVSEEVA. *Studies of Social Solidarity in Russia: Tradition and Modern Trends*. American Sociologist [online]. 2012, 43(4): 349-365 [cit. 2015-11-09]. DOI: 10.1007/s12108-012-9165-2. ISSN 00031232. Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=5&sid=a913743d-13d3-4620-8e06-91dd92ede0d7%40sessionmgr115&hid=115&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#AN=84368866&db=a9h>.
- [4] FISCHER, Thomas. *Intergenerational Learning in Europe: Policies, Programmes & Practical Guidance*. www.menon.org [online]. Erlangen: Institute for Innovation in Learning, 2008 [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <http://www.menon.org/wp-content/uploads/2012/11/final-report.pdf>.
- [5] KNODEL, John and Napaporn CHAYOVAN. *Intergenerational Relationships and Family Care and Support for Thai Elderly*. Ageing International [online]. 2009, 33(1-4): 15-27 [cit. 2015-10-14]. DOI: 10.1007/s12126-009-9026-7. ISSN 01635158. Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=0f832f55-200f-4690-b2da-e2afcd5d7cd0%40sessionmgr112&hid=101>.
- [6] LIKKI, Tiina and Christian STAERKLÉ. *A Typology of Ideological Attitudes Towards Social Solidarity and Social Control*. Journal of Community [online]. 2014, 24(5): 406-421 [cit. 2015-12-02]. DOI: 10.1002/casp.2181. ISSN 10529284. Dostupné z: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=eec6d113-4623-4570-824e-0267af7ae107%40sessionmgr4005&hid=4107>.
- [7] LENAERTS, Koen. *European Union citizenship, national welfare systems and social solidarity*. Jurisprudencija [online]. 2011, 18(2): 397-421 [cit. 2015-12-02]. ISSN 13926195. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=63618871&scope=site>.

- [8] RUSU, Horațiu. *Measuring Social Solidarity. Some Research Notes*. *Social Change Review* [online]. 2012, 2015-11-25, 10(1): 71-90 [cit. 2015-11-25]. ISSN 20688008. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e5h&an=86063002&scope=site>.
- [9] VERMA, Sunil K. and A. SATYANARAYANA. *Patterns of Intergenerational Relation in Indian Family*. *Indian Journal of Gerontology* [online]. Delhi, 2012, 26(3): 367-385 [cit. 2015-11-09]. ISSN 09714189. Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=25&sid=a913743d-13d3-4620-8e06-91dd92ede0d7%40sessionmgr115&hid=115>.

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek 1: Schéma mezigeneračního učení</i>	35
--	----

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1: Ročník studia</i>	<i>47</i>
<i>Tabulka 2: Nejčastější způsob pomoci mladší generace generaci starší</i>	<i>49</i>
<i>Tabulka 3: Péče státu</i>	<i>52</i>
<i>Tabulka 4: Společné hodnoty členů rodiny.....</i>	<i>52</i>
<i>Tabulka 5: Setkávání s prarodiči.....</i>	<i>53</i>
<i>Tabulka 6: Čtyřpolní tabulka.....</i>	<i>56</i>
<i>Tabulka 7: Čtyřpolní tabulka.....</i>	<i>56</i>
<i>Tabulka 8: Čtyřpolní tabulka.....</i>	<i>57</i>

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1: Věkové rozmezí respondentů</i>	47
<i>Graf 2: Vztahy v rodině</i>	48
<i>Graf 4: Druh péče</i>	50
<i>Graf 5: Opuštění zaměstnání</i>	51
<i>Graf 6: Vztah s prarodiči</i>	53
<i>Graf 7: Vzájemné setkávání</i>	54
<i>Graf 8: Vzájemné vztahy mezi generacemi</i>	55

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Vážené respondentky, vážení respondenti,

jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studia oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati FHS ve Zlíně. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění mého dotazníku, vztahujícího se k sociální solidaritě mezi generacemi.

Položky v dotazníku jsou zaměřeny na sociální solidaritu, a proto do úvodu vkládám i definici sociální solidarity, pro snadnější porozumění tématu. Sociální solidarita odkazuje ke vzájemné podpoře, soudržnosti, odpovědnosti mezi jednotlivci. Sociální solidarita také souvisí především s utvářením a rozdělováním životních podmínek a prostředků jedinců a sociálních skupin (zejména rodin) v zájmu naplňování idejí sociální spravedlnosti.

Svoji odpověď vždy zakroužkujte. Pouze u otázky číslo 14. lze zvolit více možností, jinak vždy zvolte pouze jednu odpověď. Dotazník je anonymní a všechny informace z něj využiji pouze jako podklady k výzkumu v praktické části mojí bakalářské práce. Jeho vyplnění trvá necelých 10 minut.

Děkuji za Váš čas a trpělivost při vyplnění dotazníku.

Monika Gerhardtová

1. Jakého jste pohlaví?

- a) Muž
- b) Žena

2. Kolik je Vám let?

3. Jaký ročník studujete?

- a) 1. ročník bakalářského studia
- b) 2. ročník bakalářského studia
- c) 3. ročník bakalářského studia
- d) 1. ročník navazujícího magisterského studia
- e) 2. ročník navazujícího magisterského studia

4. Myslíte si, že se ve Vaší rodině projevuje určitá forma sociální solidarity? (Například odvoz nemocného člena rodiny k lékaři, pomoc s domácími pracemi prarodičům atd.)

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

Pokud ano, jaká konkrétní forma solidarity:

.....
.....

5. Jak byste definovali vztahy ve Vaší rodině?

- a) Velmi dobré
- b) Dobré
- c) Spíše špatné
- d) Špatné

6. Máte prarodiče? (Pokud na tuto otázku odpovíte záporně, přeskočte rovnou na otázku č. 10)

- a) Ano
- b) Ne

7. Jak byste definoval/a vztah s Vašimi prarodiči?

- a) Velmi dobrý
- b) Dobrý
- c) Spíše špatný
- d) Špatný

8. Jak často se setkáváte se svými prarodiči?

- a) Každý den
- b) Několikrát do týdne
- c) Několikrát denně
- d) Několikrát do roka
- e) Nestýkám se s prarodiči
- f) Jinak:.....

9. Myslíte si, že setkávání s Vašimi prarodiči má vliv na Vaše vzájemné vztahy?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

10. Udržování vzájemných vztahů mezi generacemi považujete za:

- a) Velmi důležité
- b) Důležité
- c) Méně důležité
- d) Nedůležité

11. Co podle Vašeho názoru nejvíce napomáhá k udržování rodinných vztahů mezi generacemi? Uveďte podle Vás nejčastější důvod.

.....
.....

12. Považujete za svou povinnost pomoci svým rodičům, až se nebudou schopni vlastními silami sami o sebe postarat (například z důvodů onemocnění či stáří)?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

Pokud odpovíte záporně, jakou formu péče byste pro ně zvolili? Prosím vypište:

.....
.....

13. Jaký druh péče je podle Vás vhodnější o osobu závislou na péči jiné fyzické osoby?

- a) Institucionální péče
- b) Domácí prostředí
- c) Jiné:.....

Svoji odpověď prosím zdůvodněte:

.....
.....

14. Jaký si myslíte, že je nejčastější způsob pomoci mladší generace generaci starší? (zde můžete zvolit maximálně 3 odpovědi, podle Vás nejčastější 3 formy)

- a) Pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu
- b) Pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu
- c) Pomoc při zajištění chodu domácnosti
- d) Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí,
- e) Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- f) Nácvik dovedností pro zvládnání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění,
- g) Jiné:

15. Jaký je podle Vás nejčastější způsob pomoci starší generace generaci mladší?

.....
.....

16. Dokážete si představit, že byste opustili nebo změnilí zaměstnání kvůli péči o nemocného člena rodiny?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

17. Myslíte si, že stát dokáže zajistit vhodnou péči svým občanům?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

18. Myslíte si, že jste někdy obohatili své prarodiče svými znalostmi?

- a) Ano
- b) Ne

Pokud ano, prosím vypište:

.....

19. Jsou podle Vás důležité společné hodnoty členů rodiny pro fungování mezigeneračních vztahů?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

Prostor pro Vaše komentáře a připomínky:

.....
.....
.....

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.